

TANULMÁNYOK

Az SZKP XXI. kongresszusának egyes elméleti kérdéseire

A háborúk elkerülhetetlenségéről szóló lenini tétel fejlődése

FÖLDESI TAMÁS

A háború vagy béke perspektívája egyike azoknak az elméleti kérdéseknek, amelyeket az emberek milliói a legnagyobb figyelemmel kísérnek, mert közvetlenül összefügg létükkel vagy pusztulásukkal. Nem véletlen, hogy az SZKP XXI. kongresszusa a szocializmus és a kommunizmus alapvető kérdéseinek megvitatása mellett állást foglalt ebben a nagy jelentőségű kérdésben is.

A kongresszus állásfoglalása nem egyszerű deklarálása egy már eddig is folytatott politikai elvnek, hanem elméleti továbbfejlesztése ennek a kérdés-komplexumnak.

Ahhoz, hogy ennek az elméleti továbbfejlesztésnek jelentőségét megért-hessük, röviden meg kell vizsgálnunk a marxizmus—leninizmus álláspontjának fejlődését. A háború és a béke kérdése ugyanis egyike azoknak a problémáknak, amelyeknél közvetlenül szembetűnő a marxizmus dialektikus, alkotó jellege, a marxizmus állásfoglalása ebben a kérdésben is az objektív helyzet változásait tükrözve alakult, gazdagodott.

Az SZKP XXI. kongresszusa nem foglalkozott a béke és háború elméleti kérdéseinek minden vonatkozásával, hanem a legfontosabbat ragadta ki, a III. világháború elkerülésének, a béke megőrzésének problémáját.

Ezért a történelmi elemzés során csak ennek a kérdésnek fejlődését vizsgálom s eltekintek olyan, egyébként igen lényeges problémáktól, mint az igazságos és igazságtalan háború, vagy a kis országok közötti, helyi jellegű háborúk kérdése stb.¹

Látszólag ebben a rendkívül jelentős kérdésben csak két állásfoglalás lehetséges: a világháború elkerülhetetlen vagy elkerülhető. A valóságban nem egyszerű poláris ellentétéről van szó, a probléma lényegesen bonyolultabb és differenciáltabb. A kérdésben ugyanis nem két, hanem három állásfoglalás lehetséges

- a) a világháború elkerülhetetlen,
- b) a világháború elkerülhető, de nincs kizárva annak lehetősége, hogy a világháború mégis bekövetkezik,
- c) a világháború kitörése teljesen kizárt.

A felsorolásból látható, hogy a háború elkerülhetőségének fogalma két egymástól különböző tartalmat rejthet magában. Az egyik eset az, amikor a háború elkerülhetősége együttjár azoknak a gazdasági és politikai tényezők-

¹ Ezért a cikkben a háború kifejezést — amennyiben a konkrét megjelölés az ellenkezőjére nem utal — a világháborúval azonos értelemben használom.

nek megsemmisülésével, amelyeknek érdeke a háború kirobbantása, s így a háború elkerülhetősége egyben a háború kitörésének lehetetlenségét is jelenti.

A második esetben a világháború kitörése irányában ható tendenciák még fennállanak s ezért a világháború valósággá válása sem lehetetlen, az elkerülés lehetősége tehát nem a tendenciák hiányából, hanem az ellentétes, a béke fenntartására irányuló erők létrejöttéből, fejlődéséből következik.

A probléma fejlődésének megvilágításához még egy differenciálás szükséges. Ez a különbségtétel onnan származik, hogy a marxizmus álláspontja szerint a háborúk formálisan államok közötti összeütközések, tartalmilag azonban elválaszthatatlanok a társadalmi berendezkedésektől, amelyek végső fokon okai a háborúknak. Ebben a vonatkozásban a jelenlegi korszakra vonatkozóan két lehetőséget különböztethetünk meg:

a) a kapitalista országok egymás közötti háborúja,

b) a kapitalista országok háborúja a szocialista országok ellen.²

Az imperialisták által felvetett harmadik lehetőség „a szocialista országok egymás elleni háborúja” hamis alternatíva, elvileg és gyakorlatilag kizártnak tekinthető, mert a szocialista országok közötti ellentmondások nem antagónisztikusak, viszonyaikban a közös érdek következtében a kölcsönös segítség dominál.

1.

A marxizmus álláspontja a háború elkerülhetőségének kérdésében a különböző korszakoknak megfelelően változott. Ez természetesen következik abból, hogy a marxizmus a háborúk kitörését nem véletlenek, egyéni óhajok következményének, vagy az emberek „örök” természetében rejlő gyűlölködés megnyilvánulásának tartja, hanem konkrét társadalmi okok termékének. *A háborút előidéző okok megváltozása szükségszerűen magával hozza a marxizmus álláspontjának átalakulását is.*

Marx és Engels a háborúkat az osztálytársadalom sajátos termékének tekintették és a háborúk fő okát az uralkodó osztályok gazdasági és politikai érdekei által meghatározott expanziós törekvéseiben látták. Ezekről a háborúktól élesen megkülönböztették a nemzeti-felszabadító és polgárháborúkat, amelyek a társadalmi haladás vonalába estek. Marx és Engels azonban a kapitalizmus imperializmus előtti szakaszában éltek és ezért a világháború elkerülhetőségének problémájában nem foglalhattak állást, bár Engels egyik levelében megdöbbenő részletességgel jósolja meg a világháborút.

A világháború elkerülhetetlenségének problémájával a marxista elméletben először *Lenin* foglalkozott: „Az imperializmus, mint a kapitalizmus legfelsőbb foka”, „Az Európai Egyesült Államok jelszava” és egyéb munkáiban.

² A kettős alternatíva a háborús lehetőségek két fő válfaját leegyszerűsített formában tartalmazza. A II. világháború példája azt mutatja, hogy lehetséges a világháborúnak oly válfaja, amelyet egyes imperialista országok viselnek a szocialista országok és a kapitalista országok koalíciója ellen. Ez a lehetőség a jövőben sincs kizárva, elképzelhető, hogy a kapitalista országok által indított háborúban (amennyiben az az erőviszonyok eltolódása mellett mégis létrejönne) a szocialista országok oldalán egyes kapitalista országok, különösen a gyarmati felszabadulás érdekében harcoló államok is részt vennének.

Ezt a lehetőséget mégsem tekinthetjük szigorúan véve harmadik válfajnak, mert a koalíciós háborúra lényegében ugyanazok a törvényszerűségek érvényesek, amelyek a kapitalista országoknak a szocialista országok ellen vívott háborúját jellemzik.

E műveiben Lenin behizonyítja, hogy az imperializmus sajátos feltételei előbb vagy utóbb szükségszerűen a világháború kitöréséhez vezetnek. A világháború egyik forrása az imperializmus monopoljellegéből következik. A monopóliumok lényegükénél fogva gazdasági egyeduralomra törekszenek. A monopóliumok kialakulása tehát együttjár a világ gazdasági — s mivel a gazdasági uralom elválaszthatatlan a politikai uralomtól —, politikai felosztásával.

A világháború ismétlődő jellegéhez jelentős mértékben hozzájárul az imperializmus egy másik sajátossága, az egyenlőtlen fejlődés törvénye. Az egyenlőtlen fejlődés következtében a különböző kapitalista nagyhatalmak erőviszonyai megváltoznak, az új rabló részt kér a zsákmányból, új felosztást követel.

Lenin kiemeli, hogy „a kapitalizmusban nincs más alap a felosztásra mint az erő, a kapitalista országok valóságos erejének megállapítására nincs és nem is lehet más eszköz, mint a háború a politikában, a válságok az iparban”.

Ennek alapján Lenin megállapítja, hogy az I. világháború elkerülhetetlen volt.

A világháború elkerülhetetlenségét azonban nemcsak Lenin, hanem más, hamis okokkal indokolva a II. Internacionálé szociálsovinisztái is hirdették. Az okok eltérése következtében azonban a lenini álláspont gyökeresen különbözött a szociálsovinisztákétól: míg a szociálsoviniszták az elkerülhetetlenséggel igazolták a háborút és a háború melletti kiállásukat, addig Lenin forradalmi következtetést vont le a világháború elkerülhetetlenségéből: a munkásosztály fordítsa a fegyvereket saját burzsoáziája ellen, döntse meg a monopolkapitalizmus hatalmát. Ezzel a lenini álláspont elhatárolódott az imperialista békét hirdető szociálpacifista állásponttól is, amely az imperializmus érintetlenül hagyásával egy újabb világháborút előkészítő béke mellett foglalt állást.

A lenini álláspontban tehát a forradalmiság a proletárdiktatúra létrehozásának közvetlen perspektívája egyesül, a jövőbeli háború kiküszöbölésének egyetlen lehetőségével.

Lenin ad először reális tartalmat az emberiség évezredes vágyának, amikor felállítja azt a tételt, hogy a világháború örökre kiküszöbölhető, ha világméretekben felszámolják az ellentétes osztályokra szakadt társadalmat.

2.

A Szovjetunió létrejötte, az imperializmus egységes frontjának a világ 1/6-án való megszakítása, új helyzetet teremtett a világpolitikában. Az eddig egységes probléma: a háború elkerülhetetlensége most már két, egymással összefüggő kérdésre bomlott: a kapitalista országok egymás közötti háborújának, valamint a Szovjetunió és a kapitalista országok közötti háborújának problémájára.

Érvényes maradt-e az új megváltozott körülmények között a háború elkerülhetetlenségéről szóló lenini tétel? Az I. világháború előtti állapothoz képest a helyzet alapvetően megváltozott, de ugyanakkor azonos is maradt.

Alapvetően megváltozott, mert létrejött egy új szocialista világhatalom, amelynek gazdasági és politikai rendje — a szocializmus felépítéséhez nélkülözhetetlen békét igényelte.

De vajon a kapitalista és szocialista államok közötti társadalmi berendezkedés ellentéte nem jelentett-e újabb háborús gócot? A történelmi materia-

lizmus álláspontja ebben a kérdésben az, hogy a kapitalista és a szocialista államok közötti viszony ugyan antagonisztikus, de ez a külső antagonisztikus ellentmondás a két társadalmi rend belső ellentmondásainak gyökeres ellentétéből ered s ezért az antagonizmus megoldásának a mi részünkről legalkalmasabb eszköze nem a háború, hanem a kapitalista országokon belüli szocialista forradalmi átalakulás.

A Szovjetunió léte, következetes békepolitikája és az Októberi forradalom után a különböző kapitalista országokban létrejövő kommunista pártok politikája egy új, a háborúval szembenható tendenciát jelentett.

Az I. világháború utáni helyzet azonban annyiban azonos maradt az I. világháború előtti helyzethez képest, hogy a világ 5/6-án az imperializmus gazdasági törvényszerűségei érvényesültek, hatott az egyenlőtlen fejlődés törvénye, sőt az imperializmust jellemző politikai reakció a legélesebb formában, a fasiszmusban öltött testet.

Ezért a kapitalista országok egymásközötti viszonyára továbbra is jellemző maradt a kiélezett harc, s a háborúra törő fasiszta államok agressziós törekvései bizonyos fokig találtak a többi kapitalista állam háborúban érdekelt monopolista csoportjainak óhajával. A háború elkerülhetetlenségének törvénye a kapitalista országok egymás közti viszonyában továbbra is érvényben maradt.

Az imperializmus háború irányában ható gazdasági törvényei azonban nemcsak a kapitalista országok egymás közötti viszonyában érvényesültek, hanem a kapitalista országoknak a Szovjetunióval szemben alkalmazott politikájában is.

A Szovjetunió az imperialista országok számára nemcsak kimeríthetetlen tartalékokkal rendelkező nyersanyag területet jelentett. A Szovjetunió létrejötté az imperializmus világot átfogó rendjének megszakítását, a kapitalizmus megrendíthetetlenségébe vetett hit megdöntését idézte elő, és ezért nemcsak a fasiszta Németország, az imperializmus élharcosa törekedett a Szovjetunió megdöntésére, hanem a többi imperialista állam is támogatta ezt a célkitűzést.

A II. világháború 1939-ben mégis a kapitalista államok között tört ki, és a fasiszta országok csak néhány kisebb európai ország leigázása után merték megtámadni a Szovjetuniót 1941-ben.

Az események ilyen alakulásában jelentős szerepet játszott a Szovjetunió következetes békepolitikája, amely először egy erős fasisztaellenes koalícióval megkísérelte a II. világháború kitörését megakadályozni. Miután a nyugati hatalmak meghiúsították a koalíció létrejöttét, a Szovjetunió igyekezett a háborút elodáztatni, és felkészülni az agresszor fogadására.

Ezek a tények azt mutatják, hogy *a világháború elkerülhetetlenségének törvénye a megváltozott viszonyok között is érvényben maradt*, de a világháború kitörésénél és lefolyásánál jelentős szerepet játszottak az új világháborúellenes tendenciák.

3.

A II. világháború azonban nem hozta magával a Szovjetuniónak legyőngülését vagy pusztulását, ahogy azt az imperialista körök tervezték, sőt megnyitotta a szocializmus felé való fejlődés útját egy sor európai és ázsiai országban is. Közvetlenül a II. világháború befejezése után azonban még nem dőlt el a kérdés, hogy merre fejlődnek ezek az országok.

Ezért *Sztálin* a II. világháborút követő évben a világháború elkerülhetetlenségének törvényét továbbra is érvényesnek tartotta. „Háborús katasztrófák talán kikerülhetők volnának, ha a nyersanyagforrásokat és a piacokat időnként újólapon lehetne osztani az országok közötti gazdasági helyzetnek megfelelően, megegyezésen alapuló békés döntések útján. Ezt azonban a világ-gazdaság fejlődésének jelenlegi kapitalista feltételei közepette lehetetlen megvalósítani” — írja.

A II. világháborút követő évtizedben jelentős erőviszony eltolódás jön létre a kapitalista országok és a szocialista országok viszonyában. A Szovjetunió II. világháborúbeli győzelmének eredményeként számos európai és ázsiai ország népe a kommunista pártok vezetésével megdönti a kapitalizmust, kialakul a szocialista tábor. A szocialista tábor országai gyors ütemben állítják helyre a háborús pusztítások következtében létrejött károkat és a tervgazdaság útjára lépve gazdaságuk nagyarányú ütemben fejlődik. A szocialista tábor országainak léteérdeke a béke és ezért a Szovjetunió vezetésével mindent megtesznek a háború elhárításának érdekében. A béke irányába ható tendenciákat nagymértékben erősíti az, hogy számos ország a pozitív semlegesség útjára lép és a kapitalista országokban is jelentős befolyást nyernek a kommunista pártok. 1948-ban létrejön és kifejlődik az egyre nagyobb tömegeket átfogó békemozgalom.

A béke irányában ható tendenciák erősödése természetesen nem szüntette meg a harmadik világháború előkészítése érdekében kifejtett imperialista tevékenységet. A hidrogénbomba megalkotása, az Észak Atlanti Szövetség létrehozása 1949-ben, az Egyesült Államok kínai intervenciója, a vietnami és koreai háború kirobbantása, az egységes, békés Németország létrejöttének megakadályozása mind olyan tényezők, amelyek ennek a tendenciának érvényesülését bizonyítják.

Az ellentétes tendenciák sokoldalú bonyolult harca szükségszerűen felvetette azt a gondolatot, hogy vajon továbbra is érvényes-e a megváltozott körülmények között a lenini tétel?

Rendkívül érdekes ebben a vonatkozásban Sztálin 1952-ben elhangzott állásfoglalása, amelyet „A szocializmus közgazdasági problémái a Szovjetunióban” c. művében fejtett ki.

Álláspontjában az az új gondolat, hogy az eddig differenciálatlan tételt részeire bontva vizsgálja és csak a kapitalista országok közötti háború elkerülhetetlenségének tételét erősíti meg, de nyitva hagyja azt a kérdést, hogy a kapitalista és a szocialista országok között elkerülhetetlen-e a háború.

Sztálin ebben a művében kifejezetten szembeállítja egymással a kapitalista országok és a szocialista országok konfliktusának problémáját a kapitalista országok egymással szembeni háborújának kérdésével. Ennek során megállapítja, hogy bár az ellentét a kapitalizmus és a szocializmus között erősebb, de a Szovjetunió elleni háború veszélyesebb, mert a kapitalizmus létét fenyegeti és ugyanakkor az imperialisták tisztában vannak azzal, hogy a Szovjetunió szándékai békések. A bizonyítási sort Sztálin azzal fejezi be, hogy a kapitalista országok piacokért vívott harca, a nemzetközi konkurrens megfojtásának igénye a ma még viszonylag csekély ellentéteket kiélezik és ezért a kapitalista országok viszonylatában a háború elkerülhetetlenségének törvénye továbbra is fennáll.

A sztálini gondolatsor jelentősége abban áll, hogy visszatükrözve a II. világháború utáni fejlődés alapvető változásait, utat nyit egy olyan felfo-

gás számára, amely nemcsak a kapitalista országok és a szocialista országok közötti háborút, hanem a világháborút általában is elkerülhetőnek tartja. Ebben a vonatkozásban Sztálin álláspontját egy átmeneti foknak tarthatjuk, a világháború elkerülhetetlenségének és elkerülhetőségének tétele között.

A bonyolult nemzetközi helyzet következtében azonban Sztálin nem viszi végig következetesen a háború elkerülhetetlensége problémájának differenciálását, mert ekkor végén a háború problémáját ismét általános síkon veti fel, anélkül, hogy a háború problémáját a kapitalista országok közötti országok háborújára korlátozná.

„Azt mondják, Leninnek azt a tételét, hogy az imperializmus elkerülhetetlenül háborúkat szül, elavultnak kell tekinteni, mert mostanában hatalmas népi erők nőttek fel s ezek síkra szálltak a béke védelmében az új világháború ellen. Ez helytelen.” — írja Sztálin. Ebből a részletből nemcsak azért lehet arra következtetni, hogy Sztálin a háború kérdését általában teszi fel, mert „a kapitalista országok közötti” jelző hiányzik, hanem tartalmilag abból is, hogy a problémát a békemozgalommal való összefüggésben veti fel. Nyilvánvaló ugyanis, hogy bár a békemozgalomnak a kapitalista országok közötti háborúk elhárítása is céljai közé tartozik, azonban ez a célkitűzés az 1945—52-ig tartó időben lényegében elvont maradt, mert a kapitalista országok közötti ellentétek viszonylag fejletlenek voltak. Ezért a békemozgalom csaknem teljes egészében a reális veszély, az imperialisták által a szocialista országok ellen indított hidegháború megszüntetésére, ill. melegháborúvá való átalakulása ellen irányult.

Sztálin a háború elkerülhetetlenségének tételénél figyelembe veszi a béke megvédésében érdekelt tényezők hatalmas erejét és képesnek tartja őket arra, hogy elhárítsák vagy ideiglenesen elodázzák a világháborút, a jelenlegi békemozgalmat azonban mégsem tartja alkalmasnak arra, hogy a háború veszélyétől az emberiséget örökre megszabadítsa, mert célkitűzései közvetlenül nem szocialista jellegűek, nem irányulnak az imperializmus megdöntésére s ezért az imperializmus fennmaradásával a háborúk kitörésének veszélye sem küszöbölődik ki.³

Sztálin más, ebből az időszakból eredő nyilatkozatai is tükrözik álláspontjának fejlődését, bár ezekben a nyilatkozatokban is van bizonyos ellentmondás. Ezekben a nyilatkozataiban arra a kérdésre, hogy elkerülhetetlennek tartja-e a harmadik világháborút nemleges választ adott és a világháború lehetősége mellett felvázolja azt az alternatívát, amely a népek állásfoglalásától teszi függővé a béke ügyét. Az ellentmondásosság abban fejeződik ki, hogy a nemleges választ és a békés perspektívát csak a konkrét helyzetre tartja érvényesnek, kiemeli, hogy „jelenleg” nem lehet a háborút elkerülhetetlennek tekinteni, a béke „tariós” lesz (ami nem zárja ki egy távolabbi időpontban a háború elkerülhetetlenségét).

Sztálin álláspontját ellentmondásai ellenére úgy értékelhetjük, mint egy kísérletet a lenini koncepció megváltozott viszonyokra való alkalmazására.

³ A fenntartások értékelésénél nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a cikk 1952-ben íródott, amikor javában dúlt a koreai háború, s a nemzetközi helyzet megiehetősen feszült volt.

A kérdés elméleti fejlődésében az SZKP XX. kongresszusának állásfoglalása jelentett újabb előrehaladást. *Hruscsov* a világháború elkerülhetetlenségének problémáját *ismét egységesen* vette vizsgálat alá, vagyis a tétel érvényességét a kapitalista országok közötti háborúra és a kapitalista és szocialista országok konfliktusára egyaránt kiterjesztette. *Hruscsov* a II. világháború óta végbement változások összegezeként egyértelműen kimondja: *a háború nem végzettszerűen elkerülhetetlen.*

Az új tétel látszólag gyökeres ellentéte a lenini tételnek, a valóságban — megszüntetve, megmaradva — magábanfoglalja azt. *Hruscsov* ugyanis rámutat arra, hogy azok a feltételek, amelyek a Lenin által feltárt törvényszerűségek alapját alkották, bizonyos fokig ma is fennállanak. Gazdaságilag az imperialista világtábor fennállása, a monopóliumok harca, az imperialista országok egyenlőtlen fejlődése a világháború irányában hat.

A háború létrejöttéhez azonban a pozitív gazdasági feltételek mellett negatív politikai feltételek is szükségesek: a háború ellenes tényezők gyengése vagy hiánya. *Hruscsov* éppen e negatív feltételek elemzéséből vonta le azt a következtetést, hogy a harmadik világháború továbbra is fennálló lehetősége — a feltételek egy részének hiánya miatt — nem jelent többé előbb vagy utóbb elkerülhetetlenül bekövetkező háborús katasztrófát.

Hruscsov ennek a gyökeres változásnak lényegét abban látja, hogy a háborút előidéző gazdasági alapokkal szemben létrejöttek olyan politikai erők, mint a szocializmus világtábor, a béke mellett kiálló egyéb államok, a kapitalista országokban óriási erejű munkásmozgalom, valamint a világot átfogó békemozgalom, amelyek képesek arra, hogy az agressziót elháríthassák.⁴

Ezek a tényezők már a II. világháborút követő években is hatottak, fontos szerepük volt abban, hogy az imperialistáknak nem sikerült a konfliktusokat és helyi háborúkat világháborúvá fejleszteni. A XX. kongresszust megelőző években különösen kidomborodott e tényezők jelentősége, befejeződött a koreai és vietnami háború, létrejött a genfi értekezlet, jelentős enyhülés következett be a világpolitikában.

A XX. kongresszus állásfoglalásának jelentősége tehát abban áll, hogy — a megváltozott helyzettel összhangban — először deklarálta a harmadik világháború elkerülhetőségét, s ezt a tételt a lenini tétel továbbfejlesztéseként bebizonyította.

⁴ Természetesen nem szabad úgy értelmeznünk a *hruscsovi* állásfoglalást mintha a háború irányában csak gazdasági, a háború ellenében viszont csak politikai tényezők hatnának. A valóságban a világháború elhárítása azért válik reális lehetőséggé, mert ennek a tendenciának is megvan a maga gazdasági alapja részint a szocialista országok gazdasági érdekeltsége a béke fenntartásában, részint hatalmas gazdasági ereje, amely alkalmas az agresszor megfékezésére. Ugyanakkor a háború közvetlen formáját tekintve politikai jelenség (a politika folytatása más — mégpedig *erőszakos* — eszközökkel) s ezért mind a háború irányában, mind a háború ellen politikai tendenciák is hatnak.

Hruscsov ehelyütt nem beszél ugyan e tényezők összességéről, de beszámolójának a konkrét világpolitikai helyzettel foglalkozó részében már ilyen összefüggésben vizsgálja a kérdést.

A XX. és a XXI. kongresszus között mindössze három év telt el. Ebben az időszakban az imperializmus frontja tovább gyengült, különösen az afrikai és ázsiai országokban, a szocialista országok újabb sikereket értek el. Alapvető változás azonban a két tábor erőviszonyában nem történt.

Milyen alapon beszélhetünk akkor arról, hogy a XXI. kongresszus mégis továbbfejlesztette ezt a nemzetközi erőviszonyok fejlődésétől annyira közvetlenül függő kérdést?

Míg a XX. kongresszus egy új szakasz, a világháború elkerülhetőségének periódusát tárta fel elméletileg, addig a XXI. kongresszus e szakaszon belül oldotta fel a zárójeleket és mutatta ki azt, hogy az adott időszakon belül is vannak különböző fejlődési fokok.

Hruscsov a XXI. kongresszuson tartott beszámolójában a háború elkerülhetőségének kérdésével kapcsolatban állást foglal a XX. kongresszus tétele mellett. „A XX. kongresszusnak az a következtetése, hogy a háború nem végzettszerűen elkerülhetetlen, teljes mértékben beigazolódott.”

Ezután felveti a kérdést, jelent-e a 7 éves terv megvalósítása új szakaszt a háború elkerülhetőségének kérdésében? Megállapítja, hogy a 7 éves terv eredményeként a Szovjetunió a világ első ipari hatalmává válik és a szocialista országok termelése a világ termelésének több mint felét adja. Ennek következtében a nemzetközi helyzet gyökeresen megváltozik.

A változás lényegét a háború problémájára vonatkoztatva Hruscsov abban látja, hogy *„reális lehetőségeket teremt a háborúnak mint a nemzetközi kérdések megoldását szolgáló eszköznek a kiküszöbölésére”*.

Miben különbözik ez a nézet a XX. kongresszus állásfoglalásától? Látszólag a két nézet tartalmilag teljesen egybeesik. A háború elkerülhetőségének tétele nyilván annyit jelent, hogy megvan a reális lehetőség a háborúnak, mint eszköznek kiküszöbölésére. A reális lehetőség fogalma azonban a különböző történelmi időszakokban eltérő tartalmakat rejtethet magában. Ebben a vonatkozásban lényegében három szakaszt különböztethetünk meg anélkül, hogy éles határokat lehetne vonni az egyes szakaszok között.⁵

1. A II. világháborút követő első évtized, amikor a szocialista tábor létrejöttével párhuzamosan megteremtődik a világháború elkerülhetőségének lehetősége, de a háború irányába ható tendenciák még bizonyos fokig túlsúlyban vannak. Az imperialisták létrehozzák a „hidegháborút”, megszüntetik az egységes világpiacot, sőt Koreában világháborús szándékkal kirobantják a „melegháborút”.

2. A II. világháborút követő második évtized, amelyet a szocialista tábor nagyütemű gazdasági, technikai és politikai fejlődése, hadászati területen az atombombával szemben, a mesterséges hold és az interkontinentális rakéta elsőként való megalkotása a Szovjetunió részéről és ezzel párhuzamosan a nemzetközi helyzet bizonyos enyhülése jellemez. Ugyanakkor ebben a szakaszban súlyos háborús provokációk is létrejönnek (agresszió Egyiptom ellen, a magyarországi ellenforradalom nemzetközi háborúvá való fejlesztésének kísérlete stb.). Ebben az időszakban az imperialista államok még többet

⁵ A három szakasz korántsem jelent egyenletes fejlődést, a két tábor világméretű harca az egyes szakaszokon belül különböző eredménnyel jár s ezért a nemzetközi feszültség erősödése és enyhülése, egy sajátos, rendkívül mozgékony és változékony görbét ír le.

termelnek, mint a szocialista államok, az erőviszonyok viszonylagos egyensúlyban vannak s ezért a háború elkerülésének lehetősége mellett a világháború kitörésének reális lehetősége is fennáll, mivel az imperialisták nem látják még kilátástalannak a helyzetet.

3. A hétéves terv megvalósulása során jön létre a harmadik szakasz, amelyet a XXI. kongresszus a következőképpen értékel: „Az új erőviszonyok annyira nyilvánvalóak, hogy a legkeményebbfejú imperialisták előtt is világossá válik a szocialista tábor elleni háború kirobbantására irányuló mindennemű kísérlet reménytelensége.” Mivel ebben az időszakban az imperializmus még fennáll, a világháború lehetősége sem tekinthető kizártnak, de a béke fennmaradásának lehetősége messze túlsúlyban lesz az ellenkező variációval szemben.

Mind a XX. mind a XXI. kongresszuson a világháború elkerülhetőségének tétele mellett egy másik perspektíva is szerepel: ha a harmadik világháborút az imperialisták kirobbantanák, az egyben a világkapitalizmus pusztulását jelentené.

Egyes burzsoá ideológusok ebből azt a következtetést vonják le, hogy a Szovjetunió tulajdonképpen maga sem veszi komolyan a világháború elkerülésének lehetőségét, tehát a két tétel között ellentmondás van.

Valójában a két tétel között egyáltalán nincs ellentmondás, sőt dialektikus összefüggés áll fenn. A világháború kitörésének lehetősége ugyanis nagymértékben összefügg a győzelem és a várható haszon problémájával. Minél kilátástalanebb a győzelem, minél inkább fenyeget az adott társadalmi rend pusztulása és ezáltal a haszon megsemmisülése, annál kevésbé van kedvük az imperialista hatalmaknak egy harmadik világháborút kirobbantani. Az imperialisták által kirobbantott világháború perspektívájának felvázolása tehát egyáltalán nem mond ellent a háború elkerülhetőségéről szóló tételnek, sőt egyenesen alátámasztja, megerősíti azt.

Hasonló dialektikus összefüggésre mutatott rá a XXI. kongresszuson Gromiko: „Ha a szocialista társadalmi rendszer csupán annyit tenne az emberiségért, hogy megszabadítja a világháború szörnyűségeitől, már ezzel is megkongatná a halálharangot a rothadt kapitalista rendszer fölött.” Gromiko gondolatának lényege az, hogy nemcsak a szocializmus szüli a békét, hanem a béke is visszahat a szocializmus viszonyaira, a szocializmus következtében megőrzött béke elősegíti a szocializmus létrejöttét más országokban.

Mind a XX. mind a XXI. kongresszus világosan leszögezte, hogy a háború elkerülhetőségének tétele nem azonos a világháború lehetetlenségével. Ezért a békés perspektíva egyidejű felvázolásával — és annak mintegy biztosítékeként — a népek nemzetközi éberségét a háborús kísérletekkel szemben is igen erősen aláhúzta.

Csou En-laj a XXI. kongresszuson tartott hozzászólásában kiemelte a két kérdés egységét, rámutatott az imperializmus egyre elszigeteltebb helyzetére, de figyelmeztetett arra is, hogy „szorult helyzetben még a kutya is megpróbál keresztülmászni a falon”, ezért az éberséget nem szabad csökkenteni.

A XXI. kongresszus tanítása a világháború elkerülhetőségéről, a szocializmus és a világbéke kölcsönös összefüggéséről nagyszerű perspektívát ad a békéért harcoló népek számára, elméletileg megalapozza a sikeres békeharcot.

РАЗВИТИЕ ЛЕНИНСКОГО УЧЕНИЯ О ВОЗМОЖНОСТИ ИЗБЕЖАНИЯ ВОЙНЫ

Тамаш Фёлдеши

Автор устанавливает, что проблема неизбежности войны является одним из тех вопросов, которые развивались, обогащались соответственно изменениям объективного положения. Ленин занимался впервые проблемой неизбежности мировой войны. Он вывел эту закономерность из экономического и политического развития империализма.

Но ленинское положение действительно не только в том периоде, когда фронт империализма ещё не сломлен, а имеет силу и тогда, когда с образованием Советского Союза возникает новая, антивоенная тенденция. Вторая мировая война показывает, что военные тенденции оказались сильнее.

После этого автор даёт оценку позиции Сталина в 1952-ом году. Эта позиция — по мнению автора — является переходной между положением о неизбежности войны и принципом минуемости войны.

Автор анализирует позицию XX-го и XXI-го съезда Коммунистической Партии Советского Союза по этому вопросу и устанавливает, что минуемость мировой войны может содержать в себе три периода, в первом периоде перевес имеют тенденции, действующие в сторону войны, во втором периоде создаётся равновесие, а в третьем периоде господствующим фактором становится возможность сохранения мира.

DIE WEITERENTWICKLUNG DER LENINSCHEN THESE ÜBER DIE UNVERMEIDLICHKEIT DES KRIEGES

Tamás Földesi

Der Verfasser stellt fest, daß das Problem der Unvermeidlichkeit des Krieges eine der Fragen ist, die sich entsprechend der Veränderung der objektiven Lage gestaltete und weiterentwickelte. Mit dem Problem der Unvermeidlichkeit des Weltkrieges befaßte sich zuerst Lenin, der seine Gesetzmäßigkeit von der wirtschaftlichen und politischen Entwicklung des Imperialismus ableitete.

Die Leninsche These gilt aber nicht nur für die Periode, in der die Front des Imperialismus noch ungebrochen ist, sondern hat auch dann noch Gültigkeit, als mit der Bildung der Sowjetunion eine neue Antikriegstendenz entsteht. Der zweite Weltkrieg zeigte, daß sich die Kriegstendenzen als stärker erwiesen.

Danach wertet der Verfasser den Standpunkt von Stalin im Jahre 1952, den er als eine Zwischenstufe zwischen der die Unvermeidlichkeit des Krieges verkündigenden These und dem Prinzip seiner Vermeidlichkeit betrachtet.

Der Verfasser analysiert den diesbezüglichen Standpunkt des XX. und XXI. Parteitags der KPdSU und stellt fest, daß die Vermeidlichkeit des Weltkrieges drei Phasen enthalten kann: in der ersten Phase überwiegen die Kriegstendenzen, in der zweiten kommt ein Gleichgewicht zustande, bis schließlich in der dritten Phase die Möglichkeit vom Bestehen des Friedens zum dominierenden Faktor wird.

THE DEVELOPMENT OF LENIN'S THESIS ON THE INEVITABILITY OF WARS

Tamás Földesi

The problem of the inevitability of wars is one of those questions that have developed and ramified in accordance with the change of the objective situation, the author states. This problem was first tackled by Lenin who deduced the inevitability of wars from the economic and political development of imperialism.

Lenin's thesis is valid not only for the period when the front of imperialism was still unbroken but also for the time when a new anti-war tendency is in the making, thanks to the birth of the Soviet Union. The outbreak of World War II has shown that the pro-war tendencies were stronger,

The author then assesses Stalin's view expounded in 1952, considering it as a transition between the thesis on the inevitability of wars and the possibility of preventing them.

On analyzing the pertinent opinions voiced at the XXth and XXIst Congresses of the Communist Party of the USSR, the author concludes that the possibility of avoiding war may consist of three phases: in the first the tendencies acting in favour of a war predominate, in the second there is a state of equilibrium, while in the third the predominant factor becomes the possibility of preserving peace.

A tudatosság szerepének növekedése a kommunista társadalom építésének folyamatában

SIPOS JÁNOS

A kommunista társadalom kialakulása : nem spontán, hanem tudatos folyamat. A kizsákmányolás rendjét megsemmisíteni, az osztály nélküli társadalmat létrehozni csak a munkásosztály, a dolgozó tömegek tudatos, forradalmi átalakító tevékenységével, a munkásosztály élcsapatának vezetésével lehet. A szocialista országok építőmunkájának egész gyakorlata erre a felismerésre épül és a marxizmus—leninizmusnak ezt a megállapítását igazolja.

A Szovjetunió Kommunista Pártjának XXI. kongresszusa részletesen megtárgyalta a kommunizmus meggyorsuló építésének sokrétű feladatait. Ezen belül nagy figyelmet fordított a kommunista tudatosság szerepének növekedésére az átmenet időszakában és a kialakuló új társadalomban. Számunkra, akik ugyanezen az úton haladunk — ha még a fejlődésnek egy korábbi szakaszánál tartunk is — igen nagy jelentőségűek a kommunizmus szovjet építőinek idevonatkozó tapasztalatai is. Annál is inkább, mert még mindig éreztetik hatásukat nálunk bizonyos revizionista felfogások, amelyek tagadják a tudatos elem döntő szerepét a szocializmus fejlődésében és e folyamat „spontaneitását” vallják.

*

A kongresszus több vonatkozásban foglalkozott az egész társadalom tudatosságának fejlődésével és fejlesztésével.

A kongresszus kiemelte, hogy a kommunizmus felé való haladással együtt *egyre kedvezőbbé válnak minden egyes szovjet ember tudatossága növekedésének feltételei*. Maguk a szocialista társadalmi viszonyok az emberek tudatának átalakítása irányában hatnak. Az új viszonyok megértésének arányában alakulnak ki az új, kollektivistá magatartási formák. Ezek tudatos formák : éppen azt jelentik, hogy az emberek felismerik, hogy nincsenek többé magukra hagyatva, nem magányosok többé, hogy az egyén boldogulása az egész közösség ügyévé válik és a társadalom együttes tevékenységén múlik.

A kommunizmus építésének általánosan kibontakozó időszakában a munka- és életkörülmények lényeges javulása meggyorsítja ezt a folyamatot. Különösen kedvez az emberek öntudata fejlődésének a jólét gyors növekedése, a nehéz fizikai munka felszámolása, a munka jellegének gyökeres megváltozása az automatizálás és gépesítés fokozásának következtében. Igen jelentős ebből a szempontból is a nők — a társadalom fele! — helyzetének javulása, és annak a segítségnek a növekedése, amelyet a társadalom a gyermekek nevelésében nyújt a családnak. Lehetővé válik, hogy a társadalom

közös ügyeinek intézésében mind szélesebb tömegek vegyenek aktívan és tudatosan részt.

Nemcsak arról van szó, hogy az új társadalmi viszonyok lehetővé teszik minden egyes ember tudatos társadalmi tevékenységének kifejlődését. A XXI. kongresszus rámutatott arra is, hogy *az egész társadalom tudatosságának növelése a kommunizmusra való rátérés nélkülözhetetlen feltétele*. Méghozzá kettős értelemben. Egyrészt a kommunizmus munka- és elosztási viszonyai a társadalom valamennyi polgárának magasfokú öntudatát igénylik. Nem elegendő (bár alapvető) az anyagi bőség megteremtése. Újtípusú, magasan fejlett, öntudatos emberekre van szükség, akik megtanultak képességeik teljes latba vetésével dolgozni a társadalom javára, akik számára a munka elsőrendű életszükségletté vált, akikből kiveszett a harácsolás szelleme. Másrészt az építőmunka is a társadalom valamennyi tagjától a tudatosság minél magasabb fokát követeli. „Minél fejlettebb a milliós tömegek öntudata, annál eredményesebben teljesítik a kommunista építés terveit.”¹ Ezért egyáltalán nem közömbös a fejlődés üteme és a siker szempontjából, mennyire érti meg minden egyes dolgozó ember a maga munkájának és feladatainak helyét és jelentőségét az össztársadalmi építő munkában. A tudat elmaradottsága, a burzsoá gondolkodásmód maradványai nagy károkat okoznak és nehezítik a fejlődést.

Az emberek kommunista öntudatának kifejlesztése céltudatos átnevelést, széleskörű és sokoldalú, közvetlen ideológiai ráhatást igényel. Igaz, hogy a megváltozott társadalmi viszonyok haladó jellegű változások irányába hatnak az emberek gondolkodásmódjában, megteremtik a lehetőségét a kommunista tudatosság elterjedésének. A párt céltudatos tevékenysége átalakítja az emberek életkörülményeit, de a létfeltételek átalakulása még nem vonja maga után azonnal, közvetlenül, automatikusan az emberek tudatának átalakulását. A régi gondolkodásmód, a régi szokások hatása igen szívósan és hosszú ideig tartja magát. „Nem várhatjuk nyugodtan, hogy ezek a kapitalista csökevények önmaguktól eltűnjenek” — állapította meg Hruscsov elvtárs.² Az építő munka szükségletei, a kapitalizmussal vívott élet-halál küzdelem megköveteli az emberek gondolkodásmódjának gyorsabb, céltudatosabb átformálását.

A kongresszus kiemelte, hogy az átmeneti időszak egyik döntő feladata, kitartó harcot folytatni a kapitalista csökevények ellen, megtanítani az embereket új módon élni és gondolkodni. A párt egész ideológiai munkájának ez a célja. Ennek hatására a társadalom mind szélesebb rétegei jobban megértik az új társadalmi viszonyok lényegét, a társadalmi fejlődés objektív szükségleteit. Társadalmi tevékenységüket és magatartásukat egyre tudatosabban a felismert szükségszerűségek követelményeire alkalmazzák.

A kongresszus aláhúzza, hogy *az emberek kommunista tudatának kialakításában döntő szerepet játszik a forradalmi gyakorlat*. A társadalom életkörülményeinek megváltoztatásáért vívott harcban alakul át az emberek tudata is. Miközben küzd a természet és a társadalom átalakításaért, az ember átalakítja önmagát. Ennek megfelelően követelte meg a kongresszus az ideológiai nevelő munka legszorosabb összekapcsolását az építés gyakorlati feladataival. Ezért helyezett nagy súlyt minden ember — beleértve a nők —

¹ Az SZKP XXI. Kongresszusa. Kossuth. 1959. 61. o.

² Uo. 65—66. o.

bevonására a társadalmilag hasznos munkába. Ez az értelme az iskolai rendszer átalakításának is.

Az ember kommunista tudatosságának növeléséért folytatott harc a párt vezetése alatt fokozatosan az egész társadalom ügyévé válik. Részt vesznek benne a pártszervezetek mellett a dolgozók különféle tömegszervezetei, az állami, gazdasági, kulturális szervezetek széles hálózata; maguk a dolgozó tömegek is munkaversenyekkel, újíto mozgalmaikkal, a kommunista munka brigádjaival; azok az emberek, akik még sok tekintetben a régi gondolkodásmód befolyása alatt állanak. A társadalom átalakítja önmagát az új társadalmi viszonyok fő hordozója, a munkásosztály és annak élcsapata vezetése alatt.

*

Az SZKP XXI. kongresszusa, mint mondtuk, rámutatott arra, hogy a kommunizmus építésének szükségszerű feltétele az egész társadalom tudatosságának növelése. De nemcsak olyan értelemben, hogy minden egyes szovjet ember öntudatának fejlődése feltétele a mind eredményesebb építő munkának. Hanem olyan értelemben is, hogy az új társadalom kifejlődése és továbbfejlődése *az egész társadalmi folyamat minél tudatosabb és átfogóbb irányítását teszi szükségessé.*

A kongresszus, a Szovjetunió és a többi szocialista ország tapasztalatai alapján, kiemelte, hogy a kommunizmus építése az emberek millióinak tudatos tevékenysége révén valósul meg, a néptömegek alkotó energiáját pedig *össze kell fogni, egyazon célra kell helyesen irányítani.* A néptömegek tudatos erőfeszítéseit szervezni, vezetni, egyesíteni csak a kommunista párt képes. Csak olyan szervezett erő képes erre, amely magában foglalja a társadalom legtapasztaltabb, legöntudatosabb elemeit, jól ismeri a társadalmi fejlődés törvényeit, szoros és állandó kapcsolatban áll a dolgozó tömegekkel, szüntelenül tanulmányozza és feldolgozza a tömegek gazdag tapasztalatait.

A revizionisták azt állítják, hogy a szocializmus spontán módon fejlődik. Ha már adva vannak a szocialista termelési viszonyok, mondják, a termelők, a dolgozó tömegek ösztönösen szocialista módon fognak tevékenykedni. A szocializmus megszilárdulásával megszűnik a társadalom és a gazdaság átfogó, tervszerű, tudatos irányításának szükségessége. A társadalom minden egyes tagja, minden egyes termelői kollektívája, miközben saját érdekeit követi, automatikusan, spontán módon megvalósítja a közösség érdekeit.

A valóságban *az új társadalom fejlődése nem spontán folyamat.* Jól meg kell érteni, hogy a szocializmusra való rátéréssel a társadalmi fejlődés jellege tartósan megváltozik. Már a szocialista forradalom időszakában, a társadalom addigi spontán fejlődése — amely a kapitalizmust jellemzi — átadja helyét a feltörekvő forradalmi osztályok tudatos tevékenységének. De a munkásosztály és forradalmi pártjának tudatos társadalomátalakító tevékenysége nemcsak egy kezdeti időszak szükségszerűsége, ahogyan a revizionisták állítják. *A szocializmussal a fejlődés jellege véglegesen megváltozik.*

Először is azért, mert a kapitalizmusból a kommunizmusba való átmenet egész időszakát végig kíséri az osztályharc. Az osztályharc, amely ma döntően a két világrendszer közötti küzdelem, és országon belül, az osztályok megszüntetéséért, a társadalom átneveléséért folyó harc formáját ölti magára. Ez a tény maga megköveteli a legnagyobbfokú tudatosságot, a burzsoá befolyás elleni szívós harcot.

Másodszor azért, mert a magántulajdonon alapuló termelési viszonyok felszámolásával véget ér a társadalom atomizált állapota. A termelési eszközök az egyesült termelők birtokába, az egész társadalom tulajdonába mennek át. Fokozatosan elhárulnak az útból azok az akadályok, amelyek korábban lehetetlenné tették a társadalmi törvényszerűségek tudatos, hozzáértő alkalmazását. Ismeretes, hogy a kapitalizmus viszonyai között a magántulajdon, az osztályantagonizmusok felbontják a társadalmat millió és millió ellentétes részre és lehetetlenné teszik a társadalmi folyamatok közös ellenőrzését. A termelési eszközök magántulajdonának felszámolásával, társadalmasításával azonban lehetővé válik a dolgozó emberek egységessé váló társadalmi számára, hogy saját fejlődésének törvényeit egyre teljesebben ellenőrzése alá vegye. „Saját társadalmi tevékenységük törvényeit, melyek idáig idegen, rajtuk uralkodó természeti törvényekként állottak velük szemben, az emberek majd teljes szaktudással alkalmazzák és ezzel uralmuk alá vetik” — írja Engels az Anti-Dühring-ben. „Csak ettől kezdve fogják majd az emberek teljes tudatossággal maguk csinálni történelmüket, csak ettől kezdve lesznek meg az általuk mozgásba hozott társadalmi okoknak túlnyomólag és állandóan növekvő mértékben, az általuk elérni kívánt hatásaik is. Ez az emberiség ugrása a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába.”³

A társadalom atomizált állapotának megszüntetése nemcsak lehetővé, hanem egyszersmind *szükségszerűvé teszi a társadalmi törvényszerűségek teljesen tudatos alkalmazását az egész társadalom érdekében*. A felszabadult emberiség létérdeke követeli meg a társadalmi folyamatok minél tudatosabb, minél tervszerűbb irányítását. Nem azért mintha a társadalmi jellegű termelési viszonyok nem eredményeznének önmaguktól, „spontán” módon bizonyos haladó jellegű, szocialista irányú tendenciákat. A megváltozott életkörülmények, a kizsákmányolás megszüntetése, a munka megbecsülése, a szocialista elosztási viszonyok kibontakozása a dolgozó tömegek magatartásának és tevékenységének haladó átalakulása irányába hat. De a szocialista társadalmi viszonyok ilyen „automatikus” hatására, „spontán” tendenciákra nem lehet bízni a szocializmus fejlődését. A „spontán” tevékenység — fejletlen, kezdetleges tudatossággal végzett tevékenység. A tudatosság, a tervszerűség minden fogyatékosága pedig felesleges kitérőket, károkat, nagy idő- és energia-vesztést okoz. A spontaneitásra, az elégtelen, hiányos tudásra bízni magunkat annyi, mint vaktában tapogatódzni, „támolyogni” a szocializmus útján, előidézve a kapitalista restauráció veszélyét, akkor amikor adva vannak a feltételei egy mind tudatosabb és tervszerűbb fejlődésnek.⁴ Mivel a spontaneitás igen nagy károkat okoz, a társadalom létérdeke, hogy saját fejlődését minél tudatosabban irányítsa.

³ Engels: Anti-Dühring. Szikra 1948. 268. o.

⁴ Hruscsov elvtárs kongresszusi beszámolójában igen találóan jellemezte annak a politikának következményeit, amely a spontaneitásra kívánja bízni a szocializmus fejlődését és tagadja a párt vezető szerepéről szóló lenini tanítást. „Ha Jugoszlávia elmarad fejlődésében, — mondotta — ha nem halad, csak támolyog a szocializmus útján, azért a felelősség csakis a Jugoszláv Kommunista Szövetsége vezetőségének revizionista, antimarxista irányvonalát terheli.” A jugoszláv vezetőknek ez a politikája, amely Jugoszláviát szembeállítja a szocialista táborral és a nemzetközi munkásmozgalommal, „azzal a következménnyel járhat — állapította meg továbbá Hruscsov elvtárs —, hogy veszendőbe mennek a jugoszláv nép szocialista vívmányai”. (Az SZKP XXI. kongresszusa. 105—106. o.)

Ezt a szükségszerűséget, amely a társadalmi tulajdon alapján születik és minden társadalmi folyamatot érint, elnevezhetjük *a szocialista társadalom tudatos, tervszerű fejlődése törvényének*. Ezzel fejezhetjük ki azt a tényt, hogy az új társadalmi viszonyok szükségszerűvé teszik az emberek történelmi cselekvésének teljes tudatosságát.

A revizionisták azt állítják, hogy a szocialista országok fejlődésében az 50-es években tapasztalt nehézségeket és bajokat az a törekvés okozta, hogy a társadalmi folyamatokat minél teljesebben, tudatosabban irányítsák. Azt javasolják, mondjunk le erről a törekvésről, engedjük „szabadjárá” a szocialista fejlődést, bizzuk lényegében a spontaneitásra ezeket a folyamatokat. Holott a valóságban a bajok nem a túlzottan tudatos irányításból, hanem éppen ellenkezőleg, a feltételek hiányos ismeretéből, szubjektivista elképzelésekből, a rossz tervezésből fakadtak. Az SZKP Központi Bizottsága 1953 óta éppen az irányító munka konkrétabbá tétele, az élethez való közelebbhozása útján, tehát az irányítás, a tervezés nagyfokú megjavítása révén érte el az ipar és a mezőgazdaság kolosszális fellendülését.

A kongresszuson jóváhagyott hétéves terv is világosan mutatja, hogy elképzelhetetlen lenne egy ilyen hatalmas szocialista gazdaság fejlődését ösztönös folyamatokra bízni. Az átfogó tervezés, a tudatos irányítás csökkentése, fel lazítása egyenesen katasztrófához vezetne — ahogyan ennek hiánya a kapitalista gazdaságot ténylegesen elkerülhetetlenül gazdasági katasztrófákhoz viszi.

A revizionisták azt állítják, hogy a társadalmi törvények „felhasználása”, amire mi törekszünk, — szubjektivista tévelygés részünkről. A törvények alapján véve spontán módon működnek, ezeket megnyergelni, a társadalom érdekében felhasználni — vagyis a társadalmi folyamatokba „beavatkozni”, csak káros következményekkel járhat. Különös erővel támadják azt a helyes sztálini megállapítást, miszerint a tervszerű arányos fejlődés a szocialista gazdaság törvénye. Ezzel, mondják, a szubjektív tényezőt, az állami tervet tesszük meg a fejlődés törvényévé. Holott a valóságban arról van szó, hogy a magántulajdon felszámolásával lehetővé és szükségszerűvé válik a társadalmi folyamatok közös társadalmi ellenőrzése és tudatos irányítása. Ez nem jelent szubjektivizmust, önkényt. Éppen ellenkezőleg: lehetővé válik az objektív feltételek és törvényszerűségek minél pontosabb, minél tudományosabb számbavétele a társadalom érdekében. A kongresszuson nyomatékosan aláhúzták, hogy a Szovjetunió sikereinek éppen az a titka, hogy a szocialista fejlődés egész menetét a marxista—leninista párt irányítja, a konkrét történelmi feltételek és összefüggések tudományos elemzése alapján. Lemondani a társadalmi törvényszerűségekről „felhasználásáról” amikor ma már adva vannak e felhasználás társadalmi feltételei — éppoly ostoba dolog, mint mondjuk egy több emeletes ház építésénél lemondani a statikai törvényszerűségek alkalmazásáról. Az ilyen eljárás empirikus tapogatódzásra kárhoznátna bennünket, ott ahol teljes biztonsággal, tudományos úton haladhatnánk. Ebben is megmutatkozik, hogy a revizionizmus az elmaradottságra, az ösztönösségre, és nem a tudományra épít.

*

Persze a társadalmi folyamatok teljesen tudatos irányítása nem egyszerű dolog. Nem is valósítható meg egyik napról a másikra. Az embereknek meg kell tanulniok a társadalmi törvényszerűségek szakszerű alkalmazását és ellenőrzését.

De a fő problémát az okozza, hogy a társadalmi folyamatok millió és millió ember tevékenységének az eredményei. Hogyan lehet ezeket a folyamatokat a társadalom egészének teljesen tudatos irányítása és ellenőrzése alá helyezni? Csakis úgy, hogy a dolgozó milliók tudatosan egyesítik erőfeszítéseiket a tudományosan, az objektív feltételek és törvényszerűségek alapján kidolgozott célok megvalósítása érdekében. Másképp mondva: *a társadalmi fejlődést teljesen tudatosan irányítani és megvalósítani csak az egyesült dolgozók magasfokúan szervezett társadalma képes.*

A revizionisták, akik számára — kispolgári nézőpontjuknak megfelelően — a szabadverseny kapitalizmusának spontán fejlődése a mintakép, tagadják a társadalmi szervezetség erősödésének szükségességét. Azt állítják, hogy az emberek csakis úgy válnak saját társadalmi folyamataik urává, ha minél előbb felszámolják az állami szervezetet és vele együtt minden központosítást. Szerintük a gazdasági élet központi szabályozása és tervszerű irányítása csak a szocialista fejlődés kezdeti szakaszában szükséges, amíg a szocializmus még gyenge. A „szabadság birodalma” csak akkor valósulhat meg, ha biztosítják „a társadalom anyagi erőinek szabad mozgását”, ha fokozatosan felszámolják a központi szerveket és megvalósítják a társadalmi élet teljes decentralizálását. Elképzelésük szerint tehát az emberek úgy válnak saját termékeik és társadalmi viszonyaik uraivá, vagyis szabaddá, hogy megszabadulnak minden központi társadalmi szerv „beavatkozásától” és mindegyikük külön-külön, önállóan, ösztönösen tevékenykedik és a piac automatikus szabályozó szerepére bízta magát. Ez a szabadságnak tisztára polgári felfogása, az igazi szabadság egyenes ellentéte.

A valóságban az emberek csak úgy válhatnak saját társadalmi létük uraivá, ha megszüntetik a társadalom atomizáltságát és *a társadalmi jellegű termelés alapján egyre magasabb fokon, szervezetten egyesítik erőfeszítéseiket.* A kongresszuson Hruscsov elvtárs is megbélyegezte az új társadalom kispolgári, anarchisztikus felfogását. „Egyesek vulgárisan úgy képzelik el a kommunista társadalmat, mint az emberek formátlan, szerveetlen és anarchikus tömegét” — mondotta. A fejlődés szükségletei a valóságban éppen az ellenkező irányba mutatnak. „A kommunista társadalom a dolgozó emberek kitűnően szervezett és összehangolt közössége lesz.”⁵ Az emberek életének társadalmi jellege, társadalmasítása szükségszerűen növekszik a kommunizmus felé haladás arányában. A kongresszus kiemelte, hogy az emberek szükségleteit mind teljesebben a társadalom — vagyis a társadalomban egyesült dolgozók közössége — elégíti majd ki. A társadalmi folyamatok tudatos irányítása éppen a dolgozó milliók, a kisebb-nagyobb kollektívák tevékenységének magas színvonalú összehangolása, tervszerű, átfogó irányítása révén valósulhat meg.

A szervezetség és összehangolás szükségszerűségét aláhúzza az a tény is, hogy a társadalmi antagonizmusok felszámolása, a társadalom szétszakítottságának megszüntetése, az emberek tudatosságának fejlődése *nem szünteti meg a rész és az egész, az egyéni vagy helyi érdek és a közérdek közötti különbségeket és ellentmondásokat.* A XXI. kongresszus rámutatott azokra a nehézségekre és ellentmondásokra, amelyek például a különböző gazdasági körzetek iparának szakosításával és kooperációjával járnak. A szakosítás és a kooperáció egymást feltételezi és ugyanakkor sok ellentmondást szül. Fejlesztésük

⁵ Az SZKP XXI. Kongresszusa. 120. o.

alapvető jelentőségű a társadalmi közösség egésze szempontjából, mégis sok helyi érdekebe ütközik. A kongresszusnak foglalkoznia kellett bizonyos káros törekvésekkel, amelyek szűken értelmezett helyi vagy éppen nemzeti érdekeket országos érdekek fölé helyeznek. A nagy közösség érdekei az alapvetők, hiszen a szocialista társadalom közös munkája az alapja minden kisebb kollektíva, minden egyes ember boldogulásának. Ezért kell tudatosan alárendelni az egyéni és helyi érdekeket az osztálytársadalmi érdekeknek. Ez pedig egy-séges, átfogó társadalmi szervezethez nélkül nem lehetséges.

A társadalmi szervezethez szükségessége összefügg azzal is, hogy *az emberek közös erőfeszítéseit átfogó szervezet, vezető szervek nélkül egyesíteni nem lehet.* A revizionisták, a maguk kispolgári anarchista szempontjukból kiindulva, azt állítják, hogy az emberek szocialista tudatának fejlődésével a vezető szervek jelentősége fokozatosan csökken és megszűnik. Holott a valóságban, még a magántulajdon által szétforgácsolt társadalmakban is, amikor szó sem lehet a társadalmi folyamatok közös ellenőrzéséről, a csak szűk területen jelentkező, részleges, ideig-óráig fennmaradó közös érdekek és közös tevékenység szükségletei is az egyes csoportok, rétegek, osztályok, nemzetek élére meghatározott, többé-kevésbé korlátozott szereppel felruházott vezető szerveket és személyeket emelnek ki. A kisebb-nagyobb embercsoportok közös érdekeit képviselő és megismélysítő, a közös tevékenységet egyesítő személyek és intézmények kiemelkedése, mint a történelem bizonyítja, egy szükség-szerű, természetes munkamegosztásnak eredménye; annak következménye, hogy mindig vannak különbségek az egyének és az adott közösség egésze között, még a közös érdekek szűk területén is. A közös érdekeket képviselő, a közös erőfeszítéseket egyesítő vezető szervek létezésének szükségessége nemhogy megszűnne a szocializmusra való áttéréssel, hanem ellenkezőleg, csak a szocializmussal terjed ki tartósan és teljességgel az egész társadalomra. Csak a szocializmussal jöhetnek létre és kell, hogy létrejöjjenek olyan vezető szervek, amelyek az egész társadalom közös érdekeit vannak hivatva képviselni. Hiszen a szocializmusban megszűnik a társadalom szétforgácsolt-sága, kialakul, szemben a korábbi, időleges, szűkkörű, osztályjellegű érdek-közösséggel, az *egész* egységessé váló társadalom érdekközössége. Lehetővé válik az *egész* társadalom, sőt — a szocializmus elkerülhetetlen világméretű győzelmével — az egész emberiség közös érdekeken alapuló közös, céltudatos, azonos irányú tevékenysége. Az egész társadalmi tevékenységet egyesíteni erős, rugalmas, az egész társadalmat átfogó vezető szervek nélkül, a kommunista párt és a vezetése alatt működő szocialista állam nélkül nem lehet. A kongresszus, az 1953 óta elért nagy fellendülés tapasztalatai alapján, joggal emelte ki újból a kommunista pártnak, mint a nép szervezőjének és vezetőjének óriási társadalmi szerepét. De rámutatott arra is, milyen elsőrendű szerepet töltenek be minden egyes dolgozói kollektívában a helyi vezetők, párt-szervezetek, tanácsok, igazgatók, kolhozelnökök, brigádvezetők stb.

A társadalom szervezethez növekedését az átmenet időszakában alapvetően az teszi törvényszerűvé, hogy a szocialista termelés társadalmi méretei rohamosan növekednek. A termelőerők gyors fejlődésével egyre nagyobb jelentőséget kap a különböző gazdasági területek *szakosodása* és ennek folytán *kooperációja*. A specializálódás maga követeli meg a különböző területek, iparágak, vállalatok gazdasági tevékenységének mind magasabb színvonalú összehangolását. Ma már ez a szükséglet az egész szocialista tábor, a szocializmus világméretű győzelme után pedig az egész világ gazdaság

egységes szervezetének kialakítását eredményezi. Ez a feltétele az egész szocialista világrendszer fejlődése mind tervszerűbb, tudatosabb irányításának.

*

A társadalom szervezettségének növekedése — ez a feltétele annak, hogy az emberek egyre nagyobb tudatossággal és tervszerűséggel irányítsák a társadalmi folyamatokat.

De a társadalmi szervezettség szükségszerű növekedése a kommunizmusba való átmenet időszakában egy különösen bonyolult problémát vet fel: *hogyan változnak, milyen úton fejlődnek a társadalmi szervezettség formái az átmenet időszakában?*

Erre a kérdésre így lehetne sommásan válaszolni: a társadalom szervezetének formái — amelyek az első időszakban szükségszerűen állami, politikai formák — az átmenet előrehaladásával fokozatosan átalakulnak nem politikai formákká; *a társadalom politikai szervezete*, amely az első időszakban szükségszerűen a burzsoáziát megdöntő munkásosztály diktatúrájának eszköze, *fokozatosan ösztársadalmi jellegű szervezetté alakul át; eközben pedig a társadalom szervezettsége nagymértékben növekszik*, a társadalmi élet szükségleteinek megfelelően.

Ez az értelme az állam elhalásának. Az állam elhalását nem szabad a revizionisták módjára felfogni. Szerintük a szocialista állam elhalásának útja — az állam elsorvasztása, mielőbbi felszámolása, a központi irányítás megszüntetése és a teljes decentralizáció végrehajtása.

A valóságban az állam elhalása — dialektikus folyamat, amely nem a szocialista állam gyengítése, hanem tényleges megerősítése révén megy végbe. Az állam elhalásának útja: a szocialista állami szervezet megerősítése társadalmi alapjának kiszélesítése, a szocialista demokrácia megerősítése, mind szélesebb tömegek bevonása és aktivizálása révén.

Az állami szervezet társadalmi jellegének kifejtése, a tömegek egyre közvetlenebb részvétele a társadalmi ügyek intézésében — nem a társadalmi szervezettség gyengítése irányába hat. Ellenkezőleg: a demokratizálódási folyamat úgy megy végbe, hogy közben a társadalom szervezettsége növekszik, éppen azért, hogy fokozatosan mind több ember kapcsolódik be aktívan az ösztársadalmi ügyek intézésébe. A társadalom szervezettsége tökéleteseedik, mind jobban bevonja a közös célok tudatos megvalósításába a társadalom legapróbb sejtjeit is, minden egyes embert. Ezzel párhuzamosan nő az egész társadalmi tevékenység fokozottabb összehangolásának lehetősége és szükségessége is. Növekszik az átfogó irányítás, az embermilliók tudatos erőfeszítései társadalmi egyesítésének jelentősége.

A társadalom szervezetének demokratizálódása tehát nem azt jelenti, hogy a társadalom fokozatosan alkotó elemeire hullik szét. Ellenkezőleg, azt jelenti, hogy jelentősen erősödik a társadalom szervezettsége. És eközben a társadalom szervezete, a régi rend megsemmisítésének és a kommunizmusra való rátérés arányában, fokozatosan elveszíti állami, politikai jellegét.

Ez a lényege azoknak a problémáknak, amelyeket a XXI. kongresszus részletesen elemzett. Ilyen értelemben mondotta Hruscsov elvtárs, hogy a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének időszakában „megoldást sürgetően merülnek fel a társadalom politikai szervezetének, az állami berendezkedésnek és a közigazgatásnak kérdései”. A kommunizmusban az állam

elhal, „a társadalom igazgatásával összefüggő funkciói elvesztik politikai jellegüket, és a nép közvetlenül fogja intézni a társadalom ügyeit...” „Az állam elhalásának kérdése — ha dialektikusan értelmezzük — egyértelmű a szocialista államiság kommunista társadalmi önigazgatássá fejlődésének kérdésével. A kommunizmusban is megmaradnak bizonyos társadalmi funkciók, amelyek hasonlóak lesznek a jelenlegi állami funkciókhoz, de jellegük és ellátásuk módja más lesz, mint a fejlődés jelenlegi szakaszában.”⁶ Ez annyit jelent tehát, hogy az állam elhalásának dialektikus folyamata egyértelmű az állami szervezet átalakulásával össztársadalmi szervezetté. Ahogyan az állam kialakulása az ősközösségi társadalom nemzeti szervezetének felhasználásával és átalakításával ment végbe — a kommunizmus társadalmi szervezete is a néhány évezredig fennállott állami szervezet felhasználásával és átalakításával jön létre.

A társadalom politikai szervezetének átalakulásában „a szocialista államiság fejlődésének fő irányzata: a demokrácia általános kibontakozása, a lakosság legszélesebb rétegeinek bevonása az ország minden ügyének intézésébe, valamennyi állampolgár bekapcsolása a gazdasági és kulturális építés irányításába...”⁷ A szovjet demokrácia fejlesztésének nagy jelentőségével sokat foglalkozott a kongresszus. Kihangsúlyozták, hogy a kommunizmus felé haladással együtt idővel egyre jobban elmélyül a szocialista demokrácia, még jobban megszilárdítja és tökéletesíti az ország társadalmi rendszerét. Szüntelenül erősödik a tömegek részvétele a társadalmi ügyek intézésében, aminek egyik jelentős formája a legfontosabb intézkedések országos megvitatása. A szocialista demokrácia fejlesztésében nagy szerepet játszanak a szovjetek, amelyek biztosítják az egész nép tényleges bevonását az állami igazgatásba.

Az átalakulás, a demokratizmus fejlesztésének jelentős eszköze a társadalmi igazgatási szervezet kiszélesítése azáltal, hogy egyes állami funkciókat átruháznak különböző társadalmi szervezetekre. A társadalmi szervezetek bevonása az állami munkába nem új dolog. A proletárállamot kezdettől fogva az a tendencia jellemezte, hogy megszüntesse az állami szervezet különválását a néptömegektől. A proletariátus diktatúráját, az állam funkcióit egy mind szélesedő, a dolgozó lakosságot mind teljesebben felölelő hatalmas proletárapparátus valósította meg. Ebben a proletárapparátusban maguk a közvetlen állami szervek, a szovjetek is a tömegek bevonásának, megszervezésének szerveiként működnek. De kezdettől beletartoztak a dolgozók tömegszervezetei is, amelyek részt vesznek az állami funkciók gyakorlásában. Ez a folyamat a kommunizmus építésének most kibontakozó minőségileg új szakaszában szükségszerűen kiszélesedik. Az államnak egy sor kulturális, szociális, a rendfenntartással kapcsolatos funkciója áthárul társadalmi szervezetekre.

Ez a folyamat egyáltalán nem jelent valamilyen egyoldalú decentralizációt vagy a szocialista államiság (a társadalmi szervezetség jelenlegi formájának) gyengítését. Nem csökken ezáltal a szocialista állam szerepe a kommunizmus építésében. Ellenkezőleg, a szocialista állami szervezet demokratizálódása, a tömegek fokozott bevonása a társadalmi ügyek intézésébe, akár a közvetlen állami szervek útján, akár a társadalmi szervezetek funkcióinak kiszélesítésével — kiszélesíti és megerősíti a szocialista társadalom politikai alapját.

⁶ Uo. 123. o.

⁷ Uo.

A szocializmus fejlődésével egyre jobban szűkül a kényszer szerepe a társadalmi életben, éle elsősorban a külföldi imperializmus ügynökei és a még létező antiszociális elemek ellen irányul. Egyre nagyobb szerepet tölt be a társadalom tagjainak öntudatos fegyelme, magasfokú tudatossága. „A személyek feletti kormányzás helyébe, dolgok igazgatása és termelési folyamatok vezetése lép.”⁸ E közben továbbfejlődik a társadalom politikai szervezete és fokozatosan átalakul a kommunista társadalom fejlettebb társadalmi szervezetévé.

Ez a fejlődés az oka annak is, hogy a kommunizmusba való átmenet időszakában nem csökken, hanem éppen ellenkezőleg *tovább nő a kommunista párt vezető szerepe*. A szocialista országok tapasztalatai teljes mértékben igazolják ezt a megállapítást. „A kommunista párt, mint legmagasabb fokú szervezeti forma, mint népünk élenjáró osztaga és kipróbált csapata — irányítja a dolgozók valamennyi társadalmi szervezetét”, emelte ki Hruscsov elvtárs.⁹ A párt irányítja az egyre szélesedő, hatalmas társadalmi szervezetet, amely a szocialista államiság fokozatos átalakulásával jön létre. A kommunizmusra való rátéréssel szükségszerűen növekszik a társadalom szervezettsége, és ezen belül az egész társadalom átfogó irányításának a jelentősége.

*

A társadalom szervezetének ez az átalakulása és egyben szervezettségének növekedése is: *a demokratikus centralizmus elmélyülése és erősödése révén megy végbe*. A demokratizmus és a központosítás erősödése ugyanakkor *alapját képezi a teljes társadalmi tudatosság megvalósításának is*.

Roppant fontos ezt megérteni. A társadalmi folyamatokat teljesen tudatosan irányítani csak az a társadalom tudja, amelynek szervezete és tevékenysége a demokratikus centralizmus alapján épül fel. A társadalmi életet átfogni, egységesen irányítani, az embermilliók tudatos tevékenységét kifejleszteni és egyazon cél megvalósítására összpontosítani nem lehet sem az egyoldalú centralizáció, sem az egyoldalú decentralizáció, demokratizálás alapján. A korábbi években kialakult túlzott központosítás azért vezetett súlyos bajokra, mert nem támaszkodott a dolgozó tömegek tudatos tevékenységére és tapasztalatára. A revizionisták által hirdetett egyoldalú decentralizálás anarchisztikus jelenségeket, az erők szétforgácsolását, a fejlődés megrekesztését eredményezi, mert elhanyagolja az egész társadalom erőinek szervezett összefogását.

Lenin a kialakuló kommunista társadalom szervezetét mindig a demokratikus centralizmus alapján képzelte el. Egyaránt harcolt a bürokratikus centralizmus és az anarchizmus ellen. 1953 óta, mint azt a XXI. kongresszus megállapította, az SZKP következetesen harcol a demokratikus centralizmus elvének érvényesítéséért. Mindazok az intézkedések, amelyeket az ipar és a mezőgazdaság irányításának megjavítása érdekében hajtottak végre éppen a korábbi bürokratikus centralizmus felszámolását, a demokrácia kiszélesítését, a helyi kezdeményezés és tudatos öntevékenység felelevenítését szolgálták. A demokratizmus erősítése azonban oly módon történt, hogy egyúttal megerősödött a centralizáció is, éppen a demokrácia elmélyülése alapján. Ahogyan a kínai elvtársak megfogalmazták: „Demokráciánk a centralizmus

⁸ Engels: Anti-Dühring. Szikra. 1948. 267. o.

⁹ Az SZKP XXI. Kongresszusa. 141. o.

által irányított demokrácia, centralizmusunk pedig a demokrácián alapuló centralizmus.¹⁰

A demokrácia elmélyülése lehetővé teszi a magas fokú centralizmus megvalósítását. Lehetővé válik egy teljesen egységes társadalmi szervezet létrehozása, amely támaszkodik minden egyes ember, minden egyes dolgozói kollektíva önálló tevékenységére, és ugyanakkor összefogja, összehangolja és egységes cél felé irányítja a sok milliós tömegek tevékenységét.

A demokratikus centralizmus erősítése alapján kifejlődik az egész társadalom akarat- és cselekvési egysége. Olyan társadalmi szervezet alakul ki, amely lehetővé teszi minden ember tapasztalatainak számbavételét, elemzését, általánosítását; ennek alapján a továbbfejlődés feltételeinek mind teljesebb, mind pontosabb megismerését; a társadalom központi vezető szervei által ily módon kidolgozott intézkedéseknek egységes és eredményes végrehajtását. Lehetővé válik, hogy a vezető szervek a társadalmi folyamatokról alkotott képet megbízható módon és szüntelenül ellenőrizték, a tervezés munkáját állandóan tökéletesítsék a tömegek gyakorlata alapján.

A demokratikus centralizmus erősítése útján a kommunista társadalomban egyesült emberek mind nagyobb szaktudással tanulják meg felismerni és alkalmazni, saját uralmuk és ellenőrzésük alá vonni a társadalom fejlődési folyamatait.

РОЛЬ РОСТА СОЗНАТЕЛЬНОСТИ В ПРОЦЕССЕ СТРОИТЕЛЬСТВА КОММУНИСТИЧЕСКОГО ОБЩЕСТВА

Янош Шипош

Формирование коммунистического общества — не стихийный, а сознательный процесс. XXI съезд КПСС обратил серьезное внимание на рост роли коммунистической сознательности в переходном периоде и в образующемся новом обществе.

С постройкой социализма общественное развитие продолжительно и окончательно становится сознательным процессом. Жизненный интерес освобожденного человечества требует как можно более сознательного и планомерного управления, так как стихийность и неполная, неудовлетворительная сознательность причиняют большой вред. Эту необходимость, рожденную на основе общественной собственности и касающуюся всякого общественного процесса, можем назвать законом сознательного планомерного развития социалистического общества.

Осуществление совершенно сознательного, всеобъемляющего управления общественными процессами возможно только в высокоорганизованном обществе объединенных трудящихся. Съезд отверг мелкобуржуазное, анархистское понимание нового общества и подчеркнул, что организованность общественной жизни во время строительства коммунизма не уменьшается — как утверждают ревизионисты, а необходимо возрастает. Невозможно объединить общие усилия людей без всеобъемляющей организации, без органов руководства, без руководящей, организующей роли коммунистической партии.

Формы организации общества, которые в первый период необходимо являются государственными, политическими формами, с развитием перехода постепенно преобразуются в неполитические формы. Политическая организация общества, которая в первое время обязательно является орудием диктатуры пролетариата, свергнувшего буржуазию, постепенно преобразуется в организацию всеобщественного характера. В ходе этого в значительной степени в соответствии с потребностями повышается организация общества общественной жизни.

¹⁰ Po Ji-po: Centralizmus és demokrácia Kína gazdasági építésében. A Béke és a Szocializmus kérdései. 1959. május 5. sz. 27. o.

Преобразование организации общества и повышение его организованности происходит посредством углубления и усиления демократического централизма. Демократизм и усиление централизованности образуют основу осуществления полной общественной сознательности.

DAS WACHSENDE BEWUSSTSEIN IM PROZESS DES AUFBAUS DER KOMMUNISTISCHEN GESELLSCHAFT

János Sipos

Die Entwicklung der kommunistischen Gesellschaft ist kein spontaner, sondern ein bewußter Prozeß. Der XXI. Parteitag der KPdSU widmete dem Wachstum des kommunistischen Bewußtseins in der Periode des Überganges und in der sich heranbildenden neuen Gesellschaft große Aufmerksamkeit.

Beim Aufbau des Sozialismus gestaltet sich die gesellschaftliche Entwicklung zu einem beständigen und endgültig bewußten Vorgang. Das Lebensinteresse der befreiten Menschheit fordert eine bewußtere und planmäßigere Führung der gesellschaftlichen Prozesse, da Spontenität, mangelhaftes unzulängliches Bewußtsein große Schäden und Umwege verursachen. Die Notwendigkeit, die auf der Basis des gesellschaftlichen Eigentums entsteht und jeden gesellschaftlichen Prozeß betrifft, können wir als das Gesetz der bewußten, planmäßigen Entwicklung der sozialistischen Gesellschaft bezeichnen.

Eine völlig bewußte Leitung der gesellschaftlichen Vorgänge kann nur durch eine in hohem Grad organisierte Gesellschaft der vereinigten Werktätigen verwirklicht werden. Der Parteitag lehnte die kleinbürgerliche, anarchistische Auffassung über die neue Gesellschaft ab und hob hervor, daß sich die Organisiertheit des gesellschaftlichen Lebens nicht verringert, wie es die Revisionisten behaupten, sondern sich notwendigerweise mit dem Übergang zum Kommunismus festigt. Die gemeinsamen Bemühungen der Menschen können ohne eine zusammenfassende Organisation, ohne leitende Organe, ohne die führende organisatorische Rolle der kommunistischen Partei nicht in Einklang gebracht werden.

Die Formen der gesellschaftlichen Organisation, welche in der ersten Periode notwendigerweise staatliche, politische Formen sind, verwandeln sich Schritt für Schritt im Zuge des fortschreitenden Überganges in unpolitische Formen. Die politische Organisation der Gesellschaft, die in der ersten Periode notwendigerweise ein Werkzeug der Diktatur der die Bourgeoisie unterdrückenden Arbeiterklasse ist, verwandelt sich allmählich in eine Organisation von gesamtgesellschaftlichem Charakter. In dieser Epoche wächst entsprechend den Bedürfnissen des gesellschaftlichen Lebens die Organisiertheit der Gesellschaft in großem Maße.

Die Umgestaltung der Organisation der Gesellschaft und das Wachstum ihrer Organisiertheit vollziehen sich im Wege der Vertiefung und Verstärkung des demokratischen Zentralismus. Die Festigung des Demokratismus sowie des Zentralismus bildet die Grundlage für die Verwirklichung des höchsten gesellschaftlichen Bewußtseins.

THE FUNCTION OF GROWING CONSCIOUSNESS IN THE COURSE OF BUILDING THE COMMUNIST SOCIETY

János Sipos

In the course of building socialism, social development becomes a permanently conscious process. The vital interest of liberated mankind requires the conscious and systematic direction of social processes, because spontaneity, an insufficient degree of consciousness engenders grave damages or set-backs. This necessity, born on the basis of social property and effecting every social process, may be called the law of the conscious, systematic development of socialist society.

A fully conscious and comprehensive guidance of the social processes can only be achieved by a highly organized society of the united workers. The Congress has dejected the petty-bourgeois, anarchistic conception of the new society and stressed that the

organization of society's life necessarily increases with the building of the communist society and does not decrease as the revisionists would have it. The common efforts of man cannot be united without a comprehensive organization, without leading organs, without the leading and organizing function of the communist party.

The forms of social organization which in the first period are necessarily political forms gradually assume nonpolitical forms as the transition advances. The political organization of the society which in the first period is necessarily the means of the dictatorship of the working class overthrowing the bourgeoisie, gradually changes over into an organization embracing the whole of the society. Parallel to this process the organization of the society considerably enhances in compliance with the needs of society's life.

The transformation of the organization of society and the extension of its organized character are achieved by the intensification of democratic centralism. The intensification of democratism and of centralization is a precondition for achieving complete social consciousness.

Az SZKP XXI. kongresszusa és az államelmélet néhány kérdése

PESCHKA VILMOS

Az SZKP történelmi jelentőségű XXI. kongresszusa minden társadalomtudomány számára nagy fontosságú, a marxista—leninista elméletet gazdagító és továbbfejlesztő megállapításokat tett. Különös érdeklődést és figyelmet érdemelnek azok a fejtegetések és megállapítások, amelyek a szocialista állam fejlődésére vonatkoznak, és amelyek alkotó módon fejlesztik tovább a marxista—leninista államelméletet. Mindenekelőtt azt a kongresszus egész munkáját jellemző és átható lenini szellemet és irányvonalat kell kiemelnünk, amely általában a társadalomtudományi és így az államelméleti kutatás irányát és módját is meghatározza. Az állam vizsgálata számára ez azt jelenti, hogy az államra vonatkozó marxista—leninista tanítást meg kell védeni az elméleti kutatást jelenleg elsősorban veszélyeztető revizionista és opportunisták támadásaitól és torzításaitól, s ugyanakkor le kell küzdeni a szocialista állam fejlődésének új törvényszerűségeit és vonásait megérteni nem tudó, az alkotó tudományos munkát akadályozó, maradi dogmatizmust.

Az SZKP XXI. kongresszusa abban az időpontban ült össze, amikor a Szovjetunió történelmi fejlődésének új szakaszába, a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének időszakába lépett. Ebből következik, hogy a kongresszus figyelme a szocializmusból a kommunizmusba való fejlődés, az átmenet fő problémáira irányult. A kongresszus e téren is híven követi a lenini útmutatásokat; Lenin ugyanis mindig hangsúlyozta, hogy a legnehezebb, de a legfontosabb az átmenet, az átmeneti formák és jelenségek feltárása és megértése.¹ A fejlődés és az átmenet gondolata a szocialista állam vizsgálatára is rányomja bélyegét. A kongresszus a szocialista államot elsősorban a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet szempontjából elemzi és azokat a törvényszerűségeket és vonásokat kutatja, amelyek a szocialista államra ebben az új történelmi periódusban jellemzőek.

A szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakának államát vizsgálva, az SZKP XXI. kongresszusa elsősorban azokat a változásokat jelzi, amelyek ebben a periódusban a szocialista állam szerepében és jelentőségében, az állam berendezkedésében és funkcióiban mennek végbe. A szocializmusból a kommunizmusba fejlődés felveti az állam sorsának, jövőjének, az állam elhalásának kérdését és így az átmeneti időszak államában beálló változások is a szocialista államnak a kommunizmus korszakában időszzerűvé váló fő problémája, az állam megszűnése szempontjából nyerne megvilágítást.

¹ Lenin: Filozófiai füzetek. Bp. Sz. 1954. 119. o.

A szocialista állam kérdéseinek ebből a szemszögből történő vizsgálatát azonban nemcsak a kommunizmusba fejlődés általános kibontakozása és a kommunizmus konkrét perspektívája indokolja, hanem az is, hogy a szocialista állam marxista—leninista elméletét meghamisító és elferdítő revizionista felfogások éppen az állam megszüntetésének már a jelenlegi feltételek mellett (és nem is a Szovjetunió, hanem kevésbé fejlett szocialista országok esetében) napirendre tűzésével intéznek támadást a szocialista állam és annak marxista—leninista elmélete ellen.² Az SZKP XXI. kongresszusa a lenini tanításokhoz híven a szocializmusból a kommunizmusba fejlődés konkrét viszonyainak konkrét elemzése, a szocialista állam berendezkedése és funkciói e periódusban beálló változásainak feltárása alapján elutasította a marxizmus—leninizmus meghamisítására és eltorzítására irányuló kísérleteket. Az állam elhalásának kérdését is a szocialista állam fejlődésének, állandó alakulásának és változásának szemszögből kell megvizsgálni. „Az állam elhalásának kérdése — mondotta N. Sz. Hruscsov —, ha dialektikusan értelmezzük — egyértelmű a szocialista államiság kommunista társadalmi öngazgatással fejlődésének kérdésével. A kommunizmusban is megmaradnak bizonyos társadalmi funkciók, amelyek hasonlóak lesznek a jelenlegi állami funkciókhoz, de jellegük és ellátásuk módja más lesz, mint a fejlődés jelenlegi szakaszában.”³ A szocializmusból a kommunizmusba való átmenet államával kapcsolatosan felmerülő fő probléma — amely a szocialista állam egész sor kérdését veti fel — a szocialista államiságnak a kommunista társadalmi öngazgatással fejlődése.

A szocialista államnak a kommunista társadalmi öngazgatással alakulásával kapcsolatban először a szocialista demokráciának, a szocialista demokrácia általános és teljes kibontakozásának kérdését kell megvizsgálni. Az SZKP XXI. kongresszusának határozata megállapítja, „hogy a mai viszonyok között a szocialista állam fejlődésének fő irányvonala a demokrácia általános fejlesztése, valamennyi állampolgár bevonása a gazdasági és kulturális építés irányításába, a társadalom ügyeinek intézésébe”.⁴ A szocialista állam tehát, amely a történelem során ismert legmagasabb típusú demokráciát, azaz a munkások és parasztok, a dolgozó tömegek hatalmát jelenti, a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában ezt a demokráciát még tovább fejleszti és szélesíti, mind nagyobb tömegeket vonva be az ország minden ügyének intézésébe, a gazdasági és kulturális építés irányításába. „A mi felfogásunk szerint — mondotta N. Sz. Hruscsov — a demokrácia igazi néphatalom, a dolgozó tömegek öntevékenységének és aktivitásának óriási arányú fejlődése, a tömegek önkormányzata.”⁵ A szocialista demokrácia továbbfejlesztésének ez az iránya és módja egyben válasz mindazokra a revizionista és opportunisták támadásokra, amelyek éppen a demokrácia legmagasabb típusát, a szocialista demokráciát a történelem során érték és napjainkban is érik.

² „... a munkáosztály és általában a dolgozó emberek hatalmának megszilárdítása után — az állam fokozatos elhalásának kérdése válik a szocialista társadalmi rendszer alapvető és sorsdöntő kérdésévé.” (A Jugoszláv Kommunista Szövetségének programtervezete.)

³ Az SZKP XXI. Kongresszusa. 1959. január 27—február 5. Kossuth Könyvkiadó, 1959. 123. o.

⁴ I. m. 629. o.

⁵ I. m. 124. o.

A szocialista demokráciát általában két irányból támadják; egyrészt a polgári demokrácia, mint a demokrácia állítólag legmagasabb típusa oldaláról, másrészt az ezzel lényegében összefüggésben levő olyan koncepciók szemszögéből amelyek „tisztá” demokráciáról, vagy annak modernebb kifejtése szerint az állam és a demokrácia összeegyeztethetlenségéről beszélnek. Azokat a felfogásokat, amelyek a demokráciát csak a polgári demokráciák hazug és képmutató formáival és módszereivel tudják elképzelni, már régen megcáfolta a történelem, a Szovjetunió és a népi demokratikus országok gyakorlata. Míg a polgári demokratikus formák és módszerek „mögött a tőke mindenhatósága és a dolgozók tényleges jogfosztottsága rejlik”,⁶ addig a szocialista államok a dolgozó tömegeket, a volt kizsákmányoltakat vonva be az állam ügyintézésébe, soha nem tapasztalt mértékben kifejlesztették és kiszélesítették a demokráciát.⁷ A szovjet állam demokratizmusának a szocializmusból a kommunizmusba fejlődés időszakában történő általános kifejlesztésére, valamint a szocialista államiságnak a kommunista társadalmi öngazgatássá fejlődésére vonatkozó, az SZKP XXI. kongresszusán elhangzott megállapítások, a jelenségek fejlődésének objektív dialektikája alapján mutatják meg az állam elhalásának konkrét útját és egyben mindazoknak az elméleteknek tarthatatlanságát, amelyek „tisztá” demokráciáról, az állam és a demokrácia összeegyeztethetlenségéről beszélnek. A demokrácia állami fogalom, államforma és ezért nem lehet osztályok feletti „tisztá” demokráciáról, sem az államnak és a demokráciának a szocializmusban való összeegyeztethetlenségéről és ellentétéről beszélni. Azok a revizionista elképzelések, amelyek a szocialista demokrácia fejlesztését csak az államhatalom gyengülése és elhalása útján tudják elképzelni, szembe kerülnek a proletárdiktatúráról és a szocialista demokráciáról szóló alapvető marxista—leninista tanításokkal. A szocialista demokrácia általános kifejlesztése egyáltalán nem jelenti az állam eltűnését és a „tisztá” demokrácia létrejöttét, mert amikor a demokrácia a legteljesebb lesz, akkor az állammal együtt maga a demokrácia is elhal: „a kommunista társadalomban a demokrácia, miután gyökeresen átalakul és szokássá válik, *el fog halni*, de sohasem válik „tisztá” demokráciává”.⁸

Az SZKP XXI. kongresszusa a lenini tanításokhoz híven jelöli meg az állam elhalásának és az állam kommunista társadalmi öngazgatássá fejlődésének útját. Az állam elhalása és a kommunista társadalmi öngazgatás a szocialista demokrácia általános kifejlesztésének és az állami szervek egyes funkciói a társadalmi szervezetek kezébe való átadásának dialektikus mozgásán keresztül valósul meg. Amikor a kongresszus határozata a szocialista állam fejlődésének fő irányvonalaként a demokrácia általános kifejlesztését szabja meg és rámutat arra, hogy növelni kell a szovjeteknek mint a dolgozók tömegszervezeteinek szerepét,⁹ akkor a lenini útmutatásoknak megfelelően határozza

⁶ I. m. 124. o.

⁷ „Szovjetjeink — a dolgozók átfogó szervezetei” — a szovjet állam politikai alapját képezik. A szovjetek 134 millió választót képviselnek, vagyis ténylegesen az ország egész felnőtt lakosságát képviselik. A szovjetekben több mint másfél millió választott küldött foglal helyet. Több mint két és fél millió dolgozó vesz részt a szovjetek állandó bizottságainak munkájában. A dolgozók küldötteinek szovjetjei biztosítják az egész nép tényleges részvételét az állam igazgatásában, olyan tényleges szabadságjogokat biztosítanak a dolgozóknak, amilyenek sohasem voltak és nem is lehetnek, még a legdemokratikusabb polgári köztársaságokban sem.” (I. m. 296. o.)

⁸ Lenin: Művei. 28. köt. Sz. Bp. 1952. 245. o.

⁹ Az SZKP XXI. Kongresszusa. 629. o.

meg a szocialista állam fejlődésének irányát: „A szovjet államon *keresztül* áttérés az állam fokozatos megszüntetésére azon az úton, hogy rendszeresen egyre több állampolgárt, majd később *kivétel nélkül* minden állampolgárt bevonunk, hogy az állam kormányzásával kapcsolatos terhek reáiháruló részét közvetlenül és *állandóan* viselje.”¹⁰

A kommunista társadalmi öngazgatás kifejlődésének másik módja — a legszélesebb tömegeknek az államapparátus munkájába való bevonása mellett és ezzel együtt — az állami szervek sok funkciójának a társadalmi szervezetek kezébe való fokozatos átadása. Mint a szocializmusból a kommunizmusba fejlődésre nézve általában, itt különös nyomatékkal kell felhívni a figyelmet arra a lenini útmutatásra, amely az állam elhalásával kapcsolatosan a folyamat fokozatosságára utal.¹¹ N. Sz. Hruscsov, híven ehhez a lenini figyelmeztetéshez, hangsúlyozza, hogy „nem szabad elsietni az állami szervek egyes funkcióinak átadását a társadalmi szervezetek kezébe. Egyes esetekben határozottabban hozzá lehet fogni, más esetekben viszont eleinte csak az első, a próbálépéseket szabad megtenni, hogy az emberek megtanulják maguk fenntartani a rendet”.¹² Erre mutat a kongresszusnak az a megállapítása, hogy az állami szervek egyes funkcióit (a kulturális ellátás, az egészségügy, a testnevelés és a sport kérdéseit) a társadalmi szervezeteknek kell átadni. Más feladatokat, a közrend és a közbiztonság fenntartásának funkcióit viszont, a társadalmi szervezetek a rendőrséggel, a bíróságokkal karöltve lássák el. „Ami a szocialista együttélés szabályainak betartását illeti, egyre nagyobb szerep hárul majd a népi milíciára, az elvtársi bíróságokra és hozzájuk hasonló öntevékeny szervekre. Ezeknek az állami intézményekkel együtt kell ellátni a közrend és az állampolgári jogok védelmének funkcióit, megelőzni a társadalomra nézve ártalmas cselekményeket.”¹³ A dolgozók mind szélesebb tömegeinek az államapparátus munkájába, az állam ügyeinek intézésébe való bevonásán, a szocialista demokrácia általános kifejlesztésén, egyes állami funkcióknak a társadalmi szervezetek kezébe való átadásán keresztül valósul tehát majd meg az állam elhalása, a szocialista államiságnak kommunista társadalmi öngazgatássá fejlődése.

Az állami szervek egyes funkcióinak a társadalmi szervek hatáskörébe való átadása egyáltalán nem jelenti azonban azt, hogy a szocialista állam szerepének jelentősége csökken a szocializmusnak a kommunizmusba fejlődése időszakában. Sőt, a szocialista állam ebben a periódusban megnyilvánuló funkciói határozottan mutatják azt a nagy jelentőséget és szerepet, amelyet a szocialista állam a kommunizmus építésében betölt. Az SZKP XXI. kongresszusán több vonatkozásban is érintették a szocialista állam funkcióinak problémáját. Mindenekelőtt — a tévedések és félreértések elkerülése végett — azt kell megjegyezni, hogy mind a társadalmi szervezeteknek átadandó funkciók esetében, mind számos más vonatkozásban, nem a szocialista állam, hanem egyes állami szervek funkcióiról van szó. Helytelen lenne tehát az állami tevékenységnek az állam előtt álló fő feladatok által meghatározott, az állam lényegét kifejező alapvető irányait, azaz az állam funkcióit, az állami szervek konkrét tevékenységével, funkcióival összezavarni. Az, hogy a szocialista

¹⁰ Lenin: Művei. 27. köt. Sz. Bp. 1952. 145. o.

¹¹ L. Lenin: Művei. 25. köt. Sz. Bp. 1952. 496. o.

¹² Az SZKP XXI. Kongresszusa. 126. o.

¹³ I. m. 629. o.

állam szerveinek egyes funkcióit a társadalmi szervezetek hatáskörébe utalja, nem jelenti a szocialista állam egyes funkcióinak átadását és megszűnését, illetőleg a szocialista állam szerepének és jelentőségének a szocializmusból a kommunizmusba való átmenet időszakában történő csökkenését. A szocialista állam ebben a periódusban nagyon jelentős és fontos funkciókat lát el, sőt a szocialista államnak ebben az időszakban új funkciói is kezdenek kibontakozni.

Az SZKP XXI. kongresszusának munkájából kitűnik, hogy a szovjet állam a jelenlegi szakaszban tovább erősíti és szélesíti gazdasági szervező és kulturális nevelő funkcióját. A szovjet állam a jövőben még több figyelmet fordít a gazdaságnak, a társadalmi rendszer anyagi alapjának fejlesztésére. A Szovjetunió 1959—1965. évi népgazdaságfejlesztésének a kongresszuson jóváhagyott és elfogadott ellenőrző számai mindenki számára nyilvánvalóvá teszik, hogy milyen nagy és nehéz feladat hárul a szocialista államra a szocializmusból a kommunizmusba fejlődés időszakában, a kommunizmus felépítésében. A szocialista állam előtt álló feladat a kommunista társadalom anyagi-technikai bázisának megteremtése, a szocialista termelőkörök újabb, hatalmas arányú fejlesztése. A társadalom által termelt anyagi és szellemi javak a társadalom valamennyi tagja közötti elosztásának végrehajtása során az államnak a legszigorúbban ellenőriznie kell a munka és a fogyasztás mértékét. A szocialista állam előtt álló feladat elősegíteni a szövetkezeti kolhoz-tulajdon és az állami tulajdon egységes köztulajdonná való összeolvadását. Mindezeket a feladatokat a szocialista állam gazdasági szervező és kulturális nevelő funkciója keretében oldja meg. A szocialista társadalom fejlődése során egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a tömegek szervezése és meggyőzése, az állam szervező és nevelő funkciója. A szocialista állam fejlődésének második fő szakaszában és különösen a szocializmusból a kommunizmusba fejlődés, a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének időszakában a szocialista állam elsődleges és fő funkciója a gazdasági szervezés és kulturális nevelés. Ennek megfelelően az állami szervek fő munkamódszere is egyre inkább a szervezés és a nevelés, a kényszerítés és az erőszak pedig egyre szűkebb körre szorul.

A kényszerítő jelleg kerül előtérbe a szocialista államnak annál a funkciójánál, amely a szocialista tulajdon és a szocialista jogrend védelmére irányul. A szocialista államnak egyik fő feladata, hogy a gazdasági rend alapján, a szocialista tulajdont megvédje a tolvajok és a társadalmi tulajdon fosztogatói ellen, a jogrendet, az állampolgárok jogait és törvényes érdekeit pedig a megrogzított huligánok, a gyilkosok és más a szociális elemek támadásaitól. A szocialista tulajdon és jogrend védelmének funkcióját az állam a szocialista törvényesség módszerével, a szovjet törvényeknek az állampolgárok, az állami és társadalmi szervek által való következetes megtartásán keresztül valósítja meg.

Jelentős szerepet tölt be a szocialista állam az ország külső támadásoktól való megvédésében és a béke megőrzésében. A szocialista államnak a kommunizmus általánosan kibontakozó építése időszakában is megmarad az a funkciója, hogy az országot megvédje az imperialista hatalmak katonai támadásával szemben. S bár a Szovjetuniót már nem veszi körül kapitalista környezet és a Szovjetunióban a kapitalizmus restaurációjának veszélye ki van zárva, ami azt jelenti, hogy a szocializmus nemcsak teljesen, hanem egyszersmind véglegesen győzedelmeskedett, ez egyáltalán nem biztosíték abban a tekintetben,

hogy az imperialista államok nem követnek el agressziót. Ezért a szocialista államnak fejlesztenie és tökéletesítenie kell fegyveres erőit, erősítenie kell államvédelmi szerveit, amelyeknek éle elsősorban az imperialista ügynökök és diverzánsok ellen irányul. „A szocialista haza védelmének funkciója, amelyet ma az állam betölt, csak akkor halhat el, amikor majd teljesen megszűnik az a veszély, hogy az imperialisták megtámadják hazánkat vagy szövetségeseinket.”¹⁴

Helytelen és káros tehát a jugoszláv revizionistáknak az a nézete, mely szerint már most napirendre kell tűzni az állam elhalását, a demokrácia szélesítésével gyengíteni kell a szocialista államot, csökkenteni kell az állam és az állami szervek jelentőségét. Mint azt a szocialista állam funkcióinak vizsgálata mutatja, a szocializmusból a kommunizmusba fejlődés időszakában nagy jelentősége van az államnak a kommunista társadalmi—gazdasági rend felépítésében, a szocialista tulajdon és jogrend védelmében és az országnak az imperialista támadásoktól való megvédésében. Sőt, az állam nemcsak a szocializmus és a kommunizmus általánosan kibontakozó építésének időszakában, hanem a kommunizmusban is megmarad, ha fennmaradnak a kapitalista államok és a kapitalista tábor, azaz, ha nem szűnik meg az imperialista támadás veszélye.

Az SZKP XXI. kongresszusán megállapítást nyert, hogy „a szocializmus országai a szocialista rendszer lehetőségeinek sikeres felhasználásával többé-kevésbé, egy időben mennek át a kommunista társadalom felsőbb szakaszába”.¹⁵

Ez azért lehetséges, mert a szocialista gazdasági rendszerben a tervszerű, arányos fejlődés törvénye érvényesül. Ennek folytán a múltban gazdaságilag elmaradt országok a többi szocialista ország tapasztalatára támaszkodva, a kölcsönös segítség és együttműködés alapján gyorsan leküzdhetik elmaradásukat és fejleszthetik gazdaságukat és kultúrájukat. Így kiegyenlítődnek a szocialista országok gazdasági és kulturális fejlődésében fellelhető eltérések és a fejlettségnek közös vonala alakul ki. A történelmi fejlődés következtében előálló új helyzet sajátos feladatot állít a szocialista állam elé a kommunizmus általános általánosan kibontakozó építésének időszakában: a szocialista államnak meg kell szervezni az együttműködést, a kölcsönös segítséget és tapasztalatcserét a többi szocialista állammal. Az állam tevékenységének az a fő iránya, amely ennek az új feladatnak a megoldására, az együttműködés a kölcsönös segítség és tapasztalatcsere megszervezésére irányul, a szocialista államnak ebben az időszakban kibontakozó új funkciója. Az államnak ezt a tevékenységi irányát azért kell külön funkcióként megjelölni, mert a szocialista haza védelmének funkciójától eltérő feladat megoldását, a szocialista országok gazdasági és kulturális fejlődésének közös színvonalra emelését célozza.

Az SZKP XXI. kongresszusa erőteljesen fellépett ama revizionista felfogás ellen, amely a szocializmust építő országok helyi sajátosságainak túlzásával tagadja vagy csökkenti a lényegét jelentő általános, a szocializmus építésében és a kommunizmusba fejlődés időszakában minden ország fejlődésére nézve közös törvényszerűségeket. „Amikor megvizsgáljuk azokat a távlatokat, amelyek a kommunizmus felé vezető úton az emberiség előtt

¹⁴ I. m. 128. o.

¹⁵ I. m. 130. o.

megnyílnak, figyelembe kell vennünk a különböző országok történelmi adottságainak rendkívül gazdag változatosságát. Ebből szükségszerűen következnek azoknak a módoknak, eljárásoknak és formáknak sajátossága, amelyek révén a kommunizmus felé tartó társadalmi haladás általános törvényszerűségei érvényesülnek. Mindamellettt hangsúlyozni kell, hogy a kommunizmushoz vezető úton a fő, a meghatározó tényezők minden ország fejlődésében a valamennyiük számára közös törvényszerűségek, nem pedig ezeknek sajátos megnyilvánulásai.”¹⁶ Ezért az SZKP XXI. kongresszusának a szocialista állam továbbfejlődésére, a szocialista állam berendezkedésében és funkcióiban beálló változásokra, a szocialista demokrácia fejlesztésére, a kommunista társadalmi öngazgatásra és az állam elhalására vonatkozóan tett, a marxista—leninista elméletet alkotó módon továbbfejlesztő megállapításai nemcsak a szovjet, hanem minden szocialista ország, így a népi demokrácia számára is nagy jelentőségűek. Különösen nagy fontosságú a népi demokráciák és a népi demokratikus állam továbbfejlődése számára a kongresszusnak az a megállapítása, mely szerint a szocializmus országai a szocialista rendszer sikeres felhasználásával többé-kevésbé egy időben mennek át a kommunista társadalom felső szakaszába.¹⁷ Ez a tétel a népi demokratikus országok számára hatalmas lehetőségeket és egyben komoly feladatokat jelent a szocializmusba, illetve a kommunizmusba való minél gyorsabb és eredményesebb fejlődés megvalósítását illetően. A népi demokratikus államok fejlődésének ez a közvetlen perspektívája ugyanakkor még inkább fokozza az SZKP XXI. kongresszusán a szocialista állam vonatkozásában elhangzottak tanulmányozásának és felhasználásának szükségességét.

XXI. СЪЕЗД КПСС И НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ТЕОРИИ ГОСУДАРСТВА

Вилмош Пешка

Статья занимается следующими вопросами теории государства, возникшими на XXI-ом съезде КПСС: 1. Вопрос отмирания государства, преобразование социалистической государственности в коммунистическое общественное самоуправление. 2. Общее и полное развитие социалистической демократии в периоде общего развёртывания коммунизма. 3. Проблема функций социалистического государства.

Статья — на основе материалов XXI съезда КПСС — исследует социалистическое государство с точки зрения перехода к коммунизму. В ходе этого она, полемизируя с ревизионистическими взглядами, излагает учение марксизма-ленинизма об отмирании социалистического государства. Отмирание государства равнозначно преобразованию социалистической государственности в коммунистическое общественное самоуправление. Автор подробно анализирует то диалектическое движение, через которое осуществляется отмирание государства и коммунистическое общественное самоуправление путём передачи отдельных функций государственных органов в руки общественных организаций. После этого излагает вопросы общего развёртывания социалистической демократии.

Статья в отношении функций социалистического государства прежде всего подчёркивает различие между функциями государственных органов и государства, а далее на основе материалов XXI съезда КПСС различает следующие функции советского социалистического государства: 1. экономически-организующая и культурно-воспитательная функция; 2. социалистическая собственность и её защита; 3. внешняя защита государства от агрессии империалистических держав; 4. функция организации сотрудничества социалистических государств, их взаимной помощи и обмена опытом.

¹⁶ I. m. 131. o.

¹⁷ I. m. 130. o.

ZU EINIGEN FRAGEN DER STAATSTHEORIE AUF DEM XXI. PARTEITAG DER KPdSU

Vilmos Peschka

Die Studie behandelt einige staats-theoretische Probleme, die auf der Tagesordnung des XXI. Parteitages der KPdSU standen: 1. Der Staat, die Frage nach dem Absterben des sozialistischen Staates; die Entwicklung des sozialistischen Staates zur kommunistischen gesellschaftlichen Selbstverwaltung; 2. die allgemeine und höchste Entwicklung der sozialistischen Demokratie in der Periode der allgemeinen Entfaltung des Kommunismus; 3. das Problem der Funktion des sozialistischen Staates.

Auf Grund des Materials des XXI. Parteitages der KPdSU gibt die Studie eine Analyse des sozialistischen Staates, in erster Linie vom Standpunkt des Überganges vom Sozialismus zum Kommunismus. In einer Polemik mit den revisionistischen Ansichten legt die Studie die marxistisch—leninistische Stellungnahme zum Absterben des sozialistischen Staates dar. Das Absterben des Staates ist gleichbedeutend mit der Entwicklung des sozialistischen Staates zur kommunistischen gesellschaftlichen Selbstverwaltung. Der Verfasser untersucht eingehend die dialektische Bewegung, in deren Zuge sich das Absterben des Staates und die kommunistische gesellschaftliche Selbstverwaltung im Wege einer allgemeinen Entwicklung der sozialistischen Demokratie sowie durch Übergabe einzelner Funktionen der staatlichen Organe in die Hände der gesellschaftlichen Organisationen vollziehen. Sodann behandelt er sowohl die Fragen der allgemeinen Entfaltung der sozialistischen Demokratie als auch der Übergabe gewisser staatlicher Funktionen in die Hände der gesellschaftlichen Organisationen.

In bezug auf die Funktionen des sozialistischen Staates wird vor allem der Unterschied zwischen staatlichen Organen und staatlichen Funktionen betont, um später auf Grund der auf dem XXI. Parteitag der KPdSU dargelegten Stellungnahmen folgende Funktionen des sozialistischen Sowjetstaates zu unterscheiden: 1. wirtschaftlich-organisatorische und kulturell-erzieherische Funktionen; 2. das sozialistische Eigentum und sein Schutz; 3. die Verteidigung des Landes gegen Angriffe der imperialistischen Mächte; 4. das Zusammenwirken der sozialistischen Staaten, die Funktion der gegenseitigen Hilfe und der Organisierung des Erfahrungsaustausches.

THE XXIST CONGRESS OF THE COMMUNIST PARTY OF THE SOVIET UNION AND SOME PROBLEMS OF POLITICAL SCIENCE

Vilmos Peschka

The author deals with the following problems of political science raised at the XXist Congress of the Communist Party of the Soviet Union: 1. the withering away of the state, the socialist state; the development of the socialist state into communist social autonomy; 2. the general and complete development of socialist democracy, in the period of the general development of communism; 3. the functions of the socialist state.

Relying on the minutes of the XXist Congress the author analyses the socialist state in the first place from the point of view of the transition into communism. Polemizing with revisionist views he expounds the approach of Marxism—Leninism to the withering away of the socialist state. The withering away of the state is tantamount to the transformation of the socialist state into communist social autonomy. The author gives a thorough analysis of the dialectical process through which the state withers away and the communist social autonomy is realized by means of the general development of socialist democracy and the transfer of certain functions of the state organs to the sphere of social organizations. The next problems dealt with are the general development of socialist democracy and the transfer of certain functions of state organs to the sphere of social organizations.

As to the functions of the socialist state, distinction is made in the first place between the functions of the state organs and those of the state, and then, with due regard to what has been expounded at the Congress, the author distinguishes the following functions of the Soviet socialist state: 1. the economic-organizational and cultural-educational function; 2. the socialist property and its protection; 3. the defence of the country against the aggressions of the imperialist powers; 4. the organization of the co-operation between socialist states, mutual aid and exchange of experience.